

De rol van (ex-)delinquenten in politiewerk

Een verkenning van mogelijkheden en praktijken

Ben Rovers
Eric Bervoets
Denise Keijzer

BTVO
LOKALE ZAKEN

Inhoudsopgave

1.	Introductie	5
1.1	Met boeven vang je boeven	5
1.2	Het belang van deze benadering voor de politieke jeugdtaak	6
1.3	Probleemstelling van het onderzoek	7
1.3.1	Deelnemers: ervaringsdeskundigen, deskundigen uit de doelgroep en rolmodellen	8
1.3.2	Afbakening van praktijken	10
1.3.3	Soorten praktijken	12
1.4	Opzet van het onderzoek	14
1.5	Leeswijzer: wat volgt	16
2.	Inzet van deskundigen uit de doelgroep: toepassingen, meerwaarde en resultaten	17
2.1	Voorbeelden van praktijken	17
2.1.1	Zorg	17
2.1.2	Welzijn	18
2.1.3	Onderwijs	18
2.1.4	Overheden, instellingen en bedrijfsleven	19
2.1.5	Politie	20
2.1.6	Openbaar Ministerie/Rechterlijke Macht	21
2.1.7	Penitentiaire inrichtingen en re-integratieprogramma's	22
2.1.8	Samenvatting	23
2.2	De meerwaarde van werken met deskundigen uit de doelgroep	23
2.2.1	Meerwaarde voor de politie	23
2.2.2	Meerwaarde voor de ervaringsdeskundigen	24
2.2.3	Meerwaarde voor de samenleving	26
2.2.4	Samenvatting	26
2.3	Onderzoeksresultaten	27
2.3.1	Vier Nederlandse overzichtstudies	27
2.3.2	Aanvullende gegevens over resultaten van empowerment en peerbeïnvloeding in het veiligheidsveld	30
2.4	Conclusies: de rol van (ex-)delinquenten in de politieke jeugdtaak	34
3.	Overzicht en beschrijving van projecten	37
3.1	Inleiding	37
3.2	Het feitelijke proces van selecteren en schrappen	37

3.3	Maatschappelijke doelstellingen projecten en initiatieven	38
	Inleiding.....	38
	Formulering maatschappelijke veiligheidsdoelstellingen	39
	Aspect.....	41
	Focus op gebied, groep of individu.....	42
3.4	Werkwijze	43
	Hoofdactiviteit.....	43
	Samenstelling deelnemersgroep	45
3.5	Organisatie	46
	Inleiding.....	46
	De leidende organisatie.....	46
	Rol politie in de praktijk.....	48
3.6	Randvoorwaarden	49
	Looptijd van projecten en initiatieven.....	49
	Evalueerbaarheid	49
3.7	Wat valt op?	50
4.	Conclusies (n.a.v. fase 1)	51
5.	Literatuur.....	53
	Bijlage Codeboek en projectenoverzicht	57

1. Introductie

1.1 Met boeven vang je boeven

Een bekende volkswijsheid veronderstelt dat het vangen van boeven het beste kan gebeuren door mensen die zelf ervaring hebben. Het intuïtieve idee is dat zij een voorsprong hebben op bijvoorbeeld politiefunctionarissen of anderen, omdat ze van binnenuit weten en begrijpen hoe zaken in 'het milieu' lopen, welke gedragsafwegingen individuen maken, wat ze nastreven, wat ze willen vermijden, et cetera. Dit kan allerhande voordelen opleveren, zo is de gedachte. Dit sluit aan bij een manier van denken en werken die we ook in andere sectoren tegenkomen. In de zorg, de maatschappelijke dienstverlening, het onderwijs en ook het openbaar bestuur vinden we tal van werkwijzen waarbij gebruik wordt gemaakt van deskundigen uit de doelgroep of ervaringsdeskundigen.

In het werkveld van politie en justitie komen we met grote regelmaat voorbeelden tegen van de inzet van ervaringsdeskundigen, in dit geval (ex-)delinquenten. Het gaat om zeer uiteenlopende vormen die vaak verschillende doelen beogen. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan de wijkagent die (ex-)delinquenten inzet voor voorlichting op scholen, aan de inzet van risicojongeren in toezichtprojecten, aan de inzet van (ex-)delinquenten als (straat)coach of buddy, maar ook aan de delinquent die optreedt als informant in een opsporingsonderzoek of als kroongetuige in een strafproces. Ook bij politie en justitie leeft dus de gedachte dat personen uit de doelgroep – op enigerlei wijze – een toegevoegde waarde kunnen hebben voor het realiseren van de organisatiedoelen. We kunnen het ook anders formuleren: er bestaat kennelijk een behoefte aan de inzet van (ex-)delinquenten.

De inzet van (ex-)delinquenten bij politietaken roept allerhande vragen op die tot op heden niet of nauwelijks beantwoord zijn. Zo bestaat er geen overzicht van wat er op dit vlak allemaal gebeurt. Zijn er voorbeelden te vinden die navolging verdienen en die elders ook toegepast kunnen worden? Meer fundamenteel zijn vragen als: werkt de inzet van (ex-)delinquenten naar verwachting? En zo ja, bij welke vormen en doelgroepen, en onder welke omstandigheden? En waarin ligt nu precies de (mogelijk) toegevoegde waarde van de inzet van (ex-)delinquenten voor het politiewerk? En hoe zit het met de risico's?

Deze en andere vragen zullen hierna worden beantwoord. We beperken ons hierbij tot de inzet van deskundigen uit de doelgroep voor de politieke jeugdtaak. De bestaande praktijkvoorbeelden laten zien dat er op dit vlak het meeste gebeurt. Dit wijst erop dat de behoefte van de politie om ervaringsdeskundigen in te zetten hier het grootst is.

De doelstelling is bescheiden en ambitieus tegelijk. Aan de ene kant behelst ons onderzoek een eerste poging tot systematisering van kennis omtrent de inzet van (ex-)delinquenten in het politiewerk en zullen veel antwoorden nog niet gegeven kunnen worden. Aan de andere kant vermoeden wij dat deze kennis een slinger kan geven aan toekomstige ontwikkelingen. In de huidige praktijk bestaat immers een behoefte aan de inzet van (ex-)delinquenten, maar ontbreekt het goeddeels aan een kennisfundament en een referentiekader voor *good practice*.

1.2 Het belang van deze benadering voor de politieke jeugdtaak

De inzet van deskundigen uit de doelgroep kan in de praktijk uiteenlopende doelen dienen. Hierna, in hoofdstuk 3, wordt besproken welke doelen hierbij zoal aan de orde zijn. Als we op een globaler niveau hier naar kijken, zien we dat het inzetten van (ex-)delinquenten voor de politieke jeugdtaak goed aansluit bij enkele fundamentele behoeften van de politie:

1. de behoefte om (eventueel samen met andere ketenpartners) gedragsbeïnvloeding van jongeren te realiseren/verbeteren;
2. de behoefte om burgers effectief in te zetten voor de politietak;
3. de behoefte om (beter) omgevingskennis te vergaren.

Ad 1) Gedragsbeïnvloeding verbeteren

De politieke jeugdtaak kan in de kern worden opgevat als gedragsbeïnvloeding. De inzet van (ex-)delinquenten sluit hierbij aan. Ofschoon de methode niet nieuw is, biedt ze wel mogelijkheden om gebruik te maken van nieuwe inzichten die zijn opgedaan omtrent *desistance* (het proces van stoppen met criminaliteit) en de rol die ervaringsdeskundigen kunnen hebben in het maken van verbindingen met (jeugdige) doelgroepen. Bij *desistance* staat het psychologisch proces van stoppen met crimineel gedrag centraal en het opbouwen van een nieuwe, niet-criminele identiteit (Maruna 2001; McNeill 2006). De inzet van (ex-)delinquenten in het politiewerk kan hieraan bijdragen. (Ex-)delinquenten zijn ervaringsdeskundigen en vanuit die hoedanigheid zijn ze beter in staat verbindingen te maken met doelgroepen waarin de politie geïnteresseerd is. De kennis die de laatste jaren hieromtrent is ontwikkeld in andere sectoren kan ook de politie van nut zijn. Met andere woorden, de inzet van (ex-)delinquenten in het politiewerk biedt nieuwe, interessante aanknopingspunten voor gedragsbeïnvloeding.

Ad 2) Burgers effectief inzetten voor politiewerk

De rol van burgers wordt steeds belangrijker in het politiewerk (Scholte 2007; Boutellier & Van Steden 2008; Van Caem 2008; Terpstra 2010). Het besef dat de politie het niet alleen kan vraagt bij voortdurend om innovatieve, nieuwe ontwikkelingen op het vlak van burgerparticipatie. In 2010 hebben Cornelissens cum suis een overzicht gemaakt van alle innovatieve concepten op het vlak van burgerparticipatie in de opsporing. Het onderhavige onderzoek bouwt hierop voort. Hier gaat het niet om een groep 'willekeurige' burgers, maar om burgers met een heel specifiek profiel: (ex-)klanten van de politie. Vanuit hun achtergrond en deskundigheden kunnen zij de politie op een bijzondere manier van dienst zijn. Tegelijkertijd brengt hun inzet ook risico's met zich mee die we bij 'reguliere' vormen van burgerparticipatie niet zo snel zullen tegenkomen. Er staat bij deze vorm van burgerparticipatie, zo lijkt het, meer op het spel.

Ad 3) Omgevingskennis van de politie verbeteren

Als het politiewerk in de kern gedragsbeïnvloeding is, dan kan de kern van het politieproces worden samengevat als informatievergaring. Precies weten met wie en met wat je te maken hebt in de aanpak van onveiligheid is een voorwaarde voor effectief politiewerk (o.a. Stol 1996; In 't Velt 1999; Clarke & Eck 2003; Skogan & Frydl 2004). Deels is het de bedoeling dat dit soort omgevingskennis wordt opgebouwd door de frontlijn van de politie, met name door de wijkagenten. Uit empirisch onderzoek blijkt echter dat die in de regel minder op straat en in de wijk zijn (als wijkagent) dan beoogd (Terpstra 2008; Bervoets et al. 2009). Veel wijkagenten 'springen' bijvoorbeeld bij in de

noodhulpdiensten of doen ander werk waar de rest van het korps niet aan toekomt. En het daadwerkelijk opbouwen en delen van omgevingskennis is niet elke wijkagent gegeven. Vaak en noodgedwongen – ook weer om redenen van tijdgebrek – doet de wijkagent de omgevingskennis niet rechtstreeks op uit de mond van burgers en bepaalde doelgroepen (bijvoorbeeld criminele jeugd), maar uit de tweede hand. Denk daarbij onder andere aan buurtconciërges, huismeesters en jongerenwerkers. Ervaringsdeskundigen kunnen daarom in belangrijke mate bijdragen aan de omgevingskennis van de politie. Ze kunnen een toegevoegde waarde hebben voor het werk van frontlijnwerkers en andere politiefunctionarissen.

De inzet van deskundigen uit de doelgroep biedt de politie aldus interessante mogelijkheden om basale organisatiebehoeften te vervullen. De algemene gedachte is dat deze vorm van jeugdparticipatie een meerwaarde heeft voor het politiewerk. Op dit moment is echter onvoldoende bekend of dit ook het geval is en zo ja, aan welke condities moet worden voldaan om deze meerwaarde daadwerkelijk te realiseren. Het is belangrijk om deze condities te kennen, want het adagium 'baat het niet, het schaadt ook niet' gaat hoogstwaarschijnlijk niet op, zoals we verderop zullen laten zien.

Sporadische voorbeelden uit de praktijk en soms ook resultaten van onderzoek tonen aan dat de inzet van (ex-) delinquenten door politie en justitie niet zonder risico's is. Enkele voorbeelden:

- de ex-gedetineerde die voorlichting geeft over de risico's van crimineel gedrag maar (onbedoeld) het criminele leven verheerlijkt;
- de (ex-)delinquent die toezicht houdt op de veiligheid in een gebied en hierbij ongeoorloofde methoden gebruikt (of waarbij burgers bang worden van de toezichthouder);
- de (ex-)delinquent die over gevoelige informatie beschikt en deze deelt met de verkeerde personen;
- de kroongetuige die onbetrouwbaar blijkt in zijn verklaringen of afspraken, waardoor een rechtszaak sneuvelt.

Er liggen dus kansen, maar er zijn ook risico's. Het is daarom van belang een goede kennispositie te ontwikkelen ten aanzien van de inzet van (ex-)delinquenten voor de politieke jeugdtaak, teneinde de kansen te optimaliseren en de risico's zo klein mogelijk te houden.

1.3 Probleemstelling van het onderzoek

De overkoepelende vraagstelling voor dit onderzoek luidt:

Heeft de inzet van (ex-)delinquenten een toegevoegde waarde voor de politieke jeugdtaak?

Deze probleemstelling vertaalt zich in de volgende onderzoeksvragen.

1. Op welke wijzen zet de politie, eventueel samen met andere ketenpartners, (ex-) delinquenten in voor het realiseren van maatschappelijke veiligheidsdoelstellingen? (beschrijving vormen van inzet)
2. Welke doelen worden hierbij geformuleerd en welke verwachtingen leven er ten aanzien van de wijze waarop deze bereikt kunnen worden (bij de politie en evt. andere partijen)?

3. Wat zijn organisatieresultaten van de inzet van (ex-)delinquenten voor de politie?
 - a. Op welke manier draagt deze inzet bij aan bruikbare omgevingskennis voor politiemensen en politieafdelingen?
 - b. Welke andere organisatieresultaten worden waargenomen?
4. Wat zijn maatschappelijke resultaten van de inzet van (ex-)delinquenten?
 - a. Op welke manier draagt deze inzet bij aan criminaliteitsreductie en overlastreductie?
 - b. Welke overige maatschappelijke resultaten worden waargenomen?
5. Wat zijn deelnemersresultaten van de inzet van (ex-)delinquenten?
 - a. Op welke manier draagt deze inzet bij aan (verdere) *desistance* en recidivevermindering bij de betrokkenen?
 - b. Welke andere deelnemersresultaten worden gesignaleerd?
6. Wat zijn de risico's van de inzet van (ex-)delinquenten?
7. Welke toepassingen zijn veelbelovend?
 - a. Wat zijn belangrijke voorwaarden voor de realisatie van gewenste resultaten en het vermijden van ongewenste resultaten?

Toelichting: organisatie-, maatschappelijke en deelnemersresultaten

De resultaten van de inzet van (ex-)delinquenten in het politiewerk kunnen op verschillende niveaus worden geformuleerd. We onderscheiden organisatieresultaten, maatschappelijke resultaten en deelnemersresultaten. Het onderzoek zal dus inzicht moeten geven in de vraag op welke van deze drie niveaus de doelen worden geformuleerd en om welke doelen het hierbij zoal gaat. Bij organisatiedoelen kan worden gedacht aan doelen in de sfeer van opsporing, hulpverlening/preventie en openbare orde/veiligheid. Het vergroten van de omgevingskennis van een bepaald gebied of van een bepaalde doelgroep kan een voorbeeld van een concreet organisatiedoel zijn, maar er zijn meer doelen te bedenken. Bij maatschappelijke doelen kan bijvoorbeeld worden gedacht aan het realiseren van objectieve en subjectieve veiligheidsdoelen (bijv. minder angst bij inwoners). Ook hier geldt echter dat er andere doelen te bedenken zijn. Bij deelnemersresultaten kan worden gedacht aan zaken als *desistance* en recidivevermindering bij de (ex-)delinquenten. (Als we spreken over deelnemers, bedoelen we steeds de (ex-)delinquenten).

De onderzoeksvragen zijn onderzocht door een combinatie van literatuuronderzoek, deskresearch en veldwerk. De opzet van het onderzoek zal hierna, in paragraaf 1.4, in meer detail worden toegelicht. Alvorens hiertoe over te gaan, lichten we in de volgende drie subparagrafen enkele zaken omtrent deze probleemstelling toe. In paragraaf 1.3.1 gaan we nader in op de afbakening van de deelnemersgroep in dit onderzoek. Aansluitend bakenen we relevante praktijken af (par. 1.3.2). In paragraaf 1.3.3 bespreken we de soorten praktijken die we zoal aan kunnen treffen.

1.3.1 Deelnemers: ervaringsdeskundigen, deskundigen uit de doelgroep en rolmodellen

In deze studie spreken we over 'boeven' die boeven vangen. We hebben de eerste groep gemakshalve gedefinieerd als (ex-)delinquenten en (ex-)risicjongeren. In de praktijk treffen we echter uiteenlopende termen aan waarachter ook verschillende groepen schuil gaan. Deze lichten we hier kort toe. In het bijzonder gaat het om de volgende drie groepen:

- ervaringsdeskundigen

- deskundigen uit de doelgroep
- rolmodellen

'Ervaringsdeskundigen' is een term die uit de zorgsector komt. In het 'Kaderdocument ervaringsdeskundigheid' wordt deze als volgt gedefinieerd: 'ervaringsdeskundigheid is deskundigheid die je verwerft door je eigen ervaringen serieus te nemen, die voor jezelf te verwerken en erop te reflecteren en tevens om vergelijkbare ervaringen van anderen serieus te nemen, daarnaar te luisteren en in je reflecties te verwerken' (Haaster et al. 2011). Ervaringsdeskundigheid wordt hier dus begrepen als een specifieke interactie tussen het hebben van ervaringen en de reflectie daarop. Deze auteurs onderscheiden vier aspecten aan ervaringsdeskundigheid in relatie tot gezondheidsgedrag, die door Van Kempen et al. (2010) zijn vertaald naar ervaringsdeskundigheid in relatie tot crimineel gedrag:

- deskundigheid in criminogene factoren en hoe deze (delinquent) gedrag beïnvloeden;
- deskundigheid in het omgaan met justitiële autoriteiten, professionals en andere personen of netwerken waarmee men in aanraking komt na delictgedrag;
- deskundigheid in het omgaan met maatschappelijke reacties op delinquent gedrag, zowel positieve als negatieve.
- deskundigheid in het omgaan met personen die in dezelfde situatie zitten.

Een ervaringsdeskundige is dus iemand die crimineel of overlastgevend gedrag heeft gepleegd, maar die daarvan intussen afstand heeft genomen. Dit is een lastig 'verhaal', omdat het onderscheid tussen delinquent zijn en ex-delinquent zijn in de praktijk nogal moeilijk te maken is. Het proces van stoppen met criminaliteit verloopt grillig, met soms een stap vooruit en dan weer één terug (Maruna 2001). In de zorgsector zijn verslaving of GGZ-problematiek in beginsel goed te diagnosticeren ervaringen. Bij criminaliteit ligt dit iets anders. Dit kan zich immers in de verborgenheid afspelen, zonder dat de politie hier kennis van neemt. Ervaring met criminaliteit is moeilijker te operationaliseren. Voor ons doel is het dan ook niet handig om louter over zogenaamde 'exen' te spreken.

Daarom definiëren wij een ervaringsdeskundige voor deze studie als *iemand die crimineel of overlastgevend gedrag pleegt of heeft gepleegd, maar die daarvan intussen afstand heeft genomen of tenminste die intentie heeft.*

Naast ervaringsdeskundigen kunnen we dan deskundigen uit de doelgroep onderscheiden. We doelen hierbij op *personen die ervaring hebben met criminaliteit, maar niet per se door eigen gedrag. Deze ervaring kan ontstaan door sociale nabijheid ten opzichte van personen die dit gedrag wel vertonen.* Het kan hier dus gaan om vrienden, broers, buurt- en klasgenoten, familie, en dergelijke. De sociale nabijheid is van belang, want deze creëert gedeelde ervaringen.

Ten slotte kunnen we rolmodellen onderscheiden. Dit zijn *personen die op enig vlak als voorbeeld kunnen dienen.* We kunnen hier een onderscheid maken tussen rolmodellen die tevens ervaringsdeskundige zijn of deskundige uit de doelgroep en rolmodellen voor wie dit niet geldt. De eerste groep betreft bijvoorbeeld ex-delinquenten die nu een succesvolle maatschappelijke carrière hebben of personen die uit een omgeving komen waarin veel delinquentie speelt, maar die daaraan onttogen zijn. De tweede groep betreft rolmodellen die geen ervaring hebben met criminaliteit en

ook een andere sociale achtergrond hebben dan de delinquenten of de doelgroep waaraan ze gekoppeld worden. Het gaat hier bijvoorbeeld om geslaagde sporters, zakenmensen, hoger opgeleiden en dergelijke. Deze laatste groep laten we hier buiten beschouwing, omdat de beïnvloedingsmechanismen bij de inzet van deze groep heel anders zijn dan bij ervaringsdeskundigen en deskundigen uit de doelgroep. Bij de inzet van deze laatste groepen zullen sociale (en vooral ook: culturele) nabijheid een belangrijke rol spelen.

In deze studie gebruiken we de termen deskundigen uit de doelgroep en ervaringsdeskundigen naast elkaar. Om redactionele redenen gebruiken we de term deskundigen uit de doelgroep als overkoepelende term voor beide groepen.

1.3.2 Afbakening van praktijken

In de praktijk treffen we een grote variëteit aan in projecten en aanpakken. Deze vraagt om een scherpe analyse van overeenkomsten en verschillen, omdat we anders appels en peren vergelijken. In deze paragraaf benoemen we de kenmerken waaraan praktijken moeten voldoen om geïncludeerd te worden in deze studie. In tabel 1 aan het einde van deze paragraaf worden de inclusiecriteria samengevat.

Maatschappelijk doel

Het eerste criterium is dat de praktijken gericht moeten zijn op het realiseren van maatschappelijke veiligheidsdoelstellingen. Het is immers: boeven vangen boeven. Dit hoeft niet per se te betekenen dat het om opsporing van criminaliteit gaat, het kan ook om preventieve/curatieve activiteiten gaan. Het is wel van belang dat één of meer maatschappelijke veiligheidsdoelstellingen worden geformuleerd, want zonder deze vallen bijvoorbeeld alle preventieprojecten met (jeugd)delinquenten in onze verzameling. De maatschappelijke veiligheidsdoelstellingen mogen breed of eng geformuleerd zijn en betrekking hebben op objectieve of subjectieve veiligheidsfenomenen, (jeugd)criminaliteit of overlast. Ook het ondersteunen van politiewerk en praktijken waarin de veiligheidsdoelstellingen impliciet of achterliggend zijn, worden geïncludeerd. Het ondersteunen van politiewerk impliceert immers de realisering van veiligheidsdoelstellingen. Bij praktijken die niet door de politie zijn geïnitieerd ontbreken soms expliciete veiligheidsdoelstellingen, terwijl uit de context blijkt dat deze wel impliciet of 'achterliggend' aanwezig zijn. Voorbeeld: een doel van een project geïnitieerd door het jongerenwerk kan zijn om hangjongeren naar buurtvoorzieningen te leiden. De achterliggende problematiek bestaat dan (onder andere) uit overlastproblematiek in de buurt. Het terugdringen hiervan zien we dan niet terug in de expliciete doelstelling van de aanpak, maar kan er wel uit afgeleid worden.

Buiten beschouwing blijven praktijken waarin geen maatschappelijke veiligheidsdoelstellingen zijn geformuleerd. Hieronder vallen bijvoorbeeld aanpakken gericht op het schoonmaken van de buurt, het repareren van spullen e.d., waarbij een expliciete verbinding met (subjectieve of objectieve) maatschappelijke veiligheid ontbreekt. Ook aanpakken die meer in algemene zin gericht zijn op het leveren van een positieve bijdrage aan de samenleving (een leuke activiteit voor de ouderen in de buurt organiseren e.d.) vallen buiten onze selectie.¹

Samenstelling van de deelnemersgroep

In de vorige paragraaf hebben we al het een en ander gezegd over deze groep. De boeven waarmee boeven worden gevangen. Hierbij gaat het enerzijds om ervaringsdeskundigen: (ex-)risicjongeren en

¹ Overigens blijkt uit evaluaties dat dit soort aanpakken wel van invloed kan zijn op de veiligheid in een gebied (zie bijv. Van Noije & Wittebrood 2008).

(ex-)delinquenten. Anderzijds gaat het om deskundigen uit de doelgroep: personen zonder expliciete politieke of justitiële status die afkomstig zijn uit de sociale nabijheid van risicogroepen. Hierbij kan het kan om klasgenoten op school, ouderen uit de buurt, familieleden, et cetera.

Buiten de selectie vallen praktijken waarin de deelnemersgroep bestaat uit rolmodellen die niet in dezelfde omgeving zitten of een andere sociale achtergrond hebben dan de doelgroep waarop de praktijk zich richt. Een voorbeeld hiervan zijn projecten waarbij succesvolle, hoog opgeleide jongeren als rolmodel of coach of maatje optreden van risicojongeren (op school, in de buurt of elders).

Looptijd

Praktijken blijken grillig. Projecten worden gestart en na enkele jaren soms weer gestopt. Het zijn lang niet altijd inhoudelijke afwegingen die leiden tot het opstarten of stoppen van deze projecten. Hoewel deze natuurlijk wel een rol kunnen spelen.

De selectie in ons onderzoek bestaat enerzijds uit praktijken die op dit moment 'lopen'. Deze bieden immers de mogelijkheid tot observatie, het afnemen van interviews, het opvragen van dossiers, et cetera. Daarnaast includeren we ook praktijken die -om wat voor reden ook- niet meer bestaan, maar die na 2000 zijn gestart. De reden om deze te includeren is dat deze praktijken -vooral omdat ze niet meer 'lopen'- juist mogelijkheden bieden tot kritische reflectie en analyse van gegevens. Doordat de belangen minder groot zijn is het bijvoorbeeld beter mogelijk een objectief beeld te verkrijgen. Ook bieden afgeronde praktijken goede mogelijkheden om bijvoorbeeld post hoc metingen te doen van bijvoorbeeld de recidive van deelnemers in vergelijking tot controlegroepen. We hanteren 2000 als vroegste jaar, omdat we ervan uitgaan dat bij oudere projecten de contactpersonen, documenten e.d. onvoldoende beschikbaar zijn.

Buiten beschouwing blijven praktijken die voor het jaar 2000 zijn gestart en inmiddels zijn gestopt.

Rol van politie

Bij de selectie van praktijken is de rol van de politie uiteraard cruciaal. Hierbij kunnen we drie varianten onderscheiden: a) praktijken die zijn gestart of worden gedragen door de politie (en waarbij al of niet andere partijen betrokken zijn), b) praktijken waarbij de politie niet de leidende organisatie is maar deelnemer in een samenwerkingsverband (er moet sprake zijn van een herkenbare en substantiële bijdrage) en c) praktijken waarbij soms wel en soms geen sprake is van politiebetrokkenheid. We duiden deze aan als praktijken met een potentiële rol van de politie (deze wordt immers niet overal gezien of benut, maar is mogelijk wel interessant/relevant voor de politie).

Buiten beschouwing blijven praktijken waarbij de politie geen (potentiële) rol speelt.

Systematiek van praktijk en evalueerbaarheid

Praktijken kennen een grote variëteit aan planmatigheid en systematiek. Ze variëren van spontane, incidentele initiatieven tot goed doordachte en onderbouwde methodieken en werkwijzen. Met het oog op de evalueerbaarheid van deze praktijken en verspreiding van kennis over goede praktijken, hebben we ervoor gekozen in dit opzicht een ondergrens aan te brengen in de te selecteren praktijken. De inzet van ervaringsdeskundigen moet bedoeld en planmatig zijn, waarbij de rol van de ervaringsdeskundigen in de aanpak centraal staat of tenminste een substantieel deel uitmaakt van de praktijk. Daarnaast moet sprake zijn van een (tenminste deels) expliciete en (tenminste enigszins) gedocumenteerde aanpak. De selectie naar aanleiding van deze criteria kan vanzelfsprekend niet volgens een wiskundige formule verlopen, maar in ieder geval zullen de volgende praktijken buiten beschouwing blijven:

- praktijken waarin planmatigheid en systematiek ontbreken (bijv. impliciete/onbedoelde inzet van ervaringsdeskundigen of ad hoc inzet);

- praktijken waarin de inzet van deskundigen uit de doelgroep hooguit een marginaal onderdeel vormt;
- aanpakken die niet geëxpliciteerd en niet of nauwelijks gedocumenteerd zijn.

In tabel 1 zijn de criteria voor inclusie samengevat.

Tabel 1 Criteria voor inclusie van praktijken		
Criterion	Inclusie	Exclusie
Maatschappelijk doel van project	Objectieve of subjectieve maatschappelijke veiligheid, (jeugd)criminaliteit of overlast, Ook: ondersteunen van politiewerk Ook: impliciete of achterliggende maatschappelijke veiligheidsdoelstellingen	Leefbaarheid (schoon en heel, zonder veilig) Positieve bijdrage aan samenleving
Samenstelling van deelnemers-groep	Ervaringsdeskundigen: (ex-)risicojongeren en (ex-)delinquenten Ook: deskundigen uit de doelgroep: personen uit omgeving van risicojongeren of delinquenten	Rolmodellen die niet uit omgeving van risicojongeren of delinquenten komen
Looptijd	Lopend Ook: na 2000 gestart maar inmiddels gestopt	Voor 2000 gestart en inmiddels gestopt
Rol van politie	Initiatiefnemer, partner in samenwerkingsverband Ook: potentiële rol	Geen (potentiële) rol
Systematiek van praktijk en evalueerbaarheid	Bedoelde en planmatige inzet van ervaringsdeskundigen centraal Ook: als substantieel deel van praktijk Expliciete, gedocumenteerde aanpak Ook: deels impliciete, beperkt gedocumenteerde aanpak	Geen planmatige praktijk (ad hoc inzet van ervaringsdeskundigen); Volledig impliciete, niet of nauwelijks gedocumenteerde aanpak

1.3.3 Soorten praktijken

De onderzoeksliteratuur geeft een indruk van het soort praktijken dat we kunnen verwachten. In deze paragraaf bespreken we in het kort enkele typologieën die onderzoekers voor ons hebben ontwikkeld om de participatie van delinquente jongeren in het veiligheidsveld te beschrijven. De eerste is die van Den Otter e.a. (1998). Zij onderzochten in de jaren negentig van de vorige eeuw meer dan 100 zogenaamde CPP-projecten (criminaliteitspreventie participatie projecten). Dit waren projecten voor risicojongeren gericht op het realiseren van maatschappelijke veiligheidsdoelstellingen. Gebaseerd op de activiteiten die in deze projecten aan de orde waren, onderscheidde zij de volgende soorten projecten:

- *jeugdtoezicht* (jongeren treden op als bewaker of surveillant)
- *outreach* (jongeren leggen contact met jongeren)
- *voorlichten en adviseren* (voorlichting/advisering over criminaliteit, drugs e.d.)
- *organiseren van activiteiten* (meestal buurtactiviteiten voor leeftijdgenoten)
- *beheren eigen plek* (betrokkenheid bij inrichting en onderhoud van hangplek)
- *schoonmaken van de buurt* (onderhoud-, herstel- en schoonmaakwerkzaamheden in buurt)
- *beleidsontwikkeling- en uitvoering* (veelal advisering over preventiebeleid)

Gelet op de gelijkaardige achtergrond van deze studie, geeft dit overzicht waarschijnlijk een goed beeld van het soort praktijken dat we kunnen verwachten. Alleen is de definitie van een criminaliteitspreventieproject in ons geval wel enger dan in de studie van Den Otter. In onze studie vallen projecten die bijvoorbeeld gericht zijn op het onderhoud van de buurt of de eigen hangplek buiten de selectie. Er moet een meer expliciete verbinding met veiligheid zijn.

Ook Van den Brink (2006) onderscheidt verschillende activiteiten van burgerparticipatie in het veiligheidsveld. Deze overlappen deels met de voorbeelden die Den Otter e.a. noemen. Daarnaast noemt hij ook expliciet:

- *politieondersteuning door burgers*

Van Caem onderzocht in 2008 alle mogelijke vormen van burgerparticipatie in het veiligheidsveld in Amsterdam. Op basis van haar inventarisatie ontwikkelde zij een typologie van verschillende vormen van burgerparticipatie. Ook deze is gebaseerd op het soort activiteiten. Hierbij zijn met name de activiteiten 'toezicht' en 'beleidsadvisering' in meer detail uitgewerkt:

- *passief toezicht* (zonder noemenswaardige handelingen informatie doorgeven aan de overheid)
- *actief toezicht* (actieve handelingen verrichten om informatie door te geven)
- *relationeel toezicht* (informele sociale controle m.b.v. sociale netwerken)
- *beleidsadvisering* (inspraak van burgers in veiligheidsbeleid)
- *beleidsvorming* (burgers nemen besluiten over veiligheidsbeleid van overheid)
- *zelfbeheer* (burgers treffen zelf beveiligingsmaatregelen)
- *conflictbemiddeling* (onafhankelijke derden lossen conflicten op)

Scholte (2008) hanteert een vergelijkbare maar minder fijnmazige indeling dan Van Caem (2008). Hij noemt ook burgerrepressie als (theoretische) optie: burgers die het recht in eigen hand nemen.

Het meest recente onderzoek is van Van Kempen e.a. (2010). Zij deden onderzoek naar de rol van ervaringsdeskundigen in criminaliteitspreventie. Dit onderzoek lijkt qua achtergrond erg op dat van Den Otter e.a. (1998) dat we hiervoor noemden en ook op ons eigen onderzoek. Zij hanteren eveneens een indeling van praktijken op basis van het soort activiteiten dat de deelnemers verrichten. Hun indeling komt deels overeen met die van Den Otter e.a. en is deels aanvullend. Zij onderscheiden de volgende rollen en functies van ervaringsdeskundigen in criminaliteitspreventie:

- *beveiliging of toezichthouder*
- *toeleiding (= outreach)*
- *voorlichting en educatie*
- *onderzoek en advies*
- *support en begeleiding (van andere personen)*
- *als professionals in organisaties*

Risicjongeren die als onderzoeker of veldwerker optreden kunnen we beschouwen als een variant van *outreach*: het gaat hierbij vooral om het vermogen van deelnemers om doelgroepen te kunnen vinden en/of er contact mee te leggen. Verder zien we in deze indeling de ervaringsdeskundige als begeleider of ondersteuner van andere risicjongeren, al dan niet in professioneel verband (de laatste twee varianten).

Met name de indelingen van Den Otter en Van Kempen zijn bruikbaar om een eerste indruk te krijgen van het soort praktijken dat we hierna gaan bespreken. De andere indelingen vormen hierop een aanvulling. Wel is het zo dat deze indelingen gebaseerd zijn op enkel preventieve praktijken. Voorbeelden van deskundigen uit de doelgroep die worden ingezet voor andersoortige activiteiten worden niet genoemd, bijv. ervaringsdeskundigen als informanten in opsporingsonderzoek of als uitvoerders van een verkeerscontrole.² In de studie van Den Otter e.a. zien we een sterke focus op extramurale praktijken, terwijl bij Van Kempen e.a. juist weer meer focus ligt op de inzet van ervaringsdeskundigen in intramurale omgevingen, zoals de forensische GGZ en justitiële jeugdinrichtingen.

In de hoofdstukken twee en drie zullen we dieper ingaan op het soort praktijken dat we in verschillende sectoren aantreffen.

1.4 Opzet van het onderzoek

Let op: onderstaande beschrijving behelst de onderzoeksofzet in originele vorm. In dit rapport wordt alleen verslag gedaan van de eerste fase (de literatuurstudie en de landelijke scan).

Om de empirische onderzoeksvragen te beantwoorden hebben we de volgende onderzoeksmethoden gebruikt:

1. Landelijke scan
2. Verdiepende studies naar 5 praktijken
3. Analyse deelnemerseffecten en maatschappelijke effecten aan de hand van 2 praktijken
4. Twee afsluitende focusgroepen

In onderstaande *methodenmatrix* is aangegeven welke onderzoeksvragen met welke methoden zijn beantwoord. Hierna lichten we de matrix toe door de afzonderlijke methoden te bespreken.

Tabel 2 Opzet van het onderzoek: matrix van vragen en methoden				
Onderzoeksvraag	Methode			
	Landelijke scan	Verdiepende casus (5)	Analyse deelnemers- en maatsch. effecten	Focusgroepen
Welke vormen?	x	x		x
Welke doelen?	x	x		x
Welke organisatieresultaten?		x		x
Welke maatschappelijke resultaten?		x	x	x
Welke deelnemersresultaten?		x	x	x
Welke risico's ?		x		x
Welke toepassingen veelbelovend?		x		x

² In een krantenartikel wordt bijvoorbeeld melding gemaakt van jongeren die, ondersteund door de politie, een verkeerscontrole uitvoerden: BN/De Stem 24 april 2003: 'Jeugd helpt politie een handje'.

Landelijke scan - eerste fase

Allereerst is via *desk research* is een inventarisatie gemaakt van relevante praktijken. De scan betreft een breedteonderzoek. Het doel van deze eerste fase was tweeledig:

1. het beantwoorden van onderzoeksvragen 1 en 2 over verschijningsvormen en de gehanteerde doelen;
2. het verzamelen van informatie op grond waarvan we ons in de volgende fase op een beperkt aantal verschijningsvormen c.q. concrete casus kunnen richten. Dus: gegevens die een verdiepingsslag mogelijk maken.

Voor het vinden van relevante praktijken is gebruik gemaakt van een brede waaier aan bronnen, zoals internet, vaktijdschriften, onderzoeksrapporten, krantenpublicaties, betrokkenen bij praktijken, professionele netwerken, et cetera. Hierbij hebben we gebruik gemaakt van sneeuwbalmethoden.

Verdiepende casus- tweede fase

Op basis van de landelijke scan hebben we vijf praktijken geselecteerd die we aan een diepgaandere analyse hebben onderworpen. Van deze praktijken is uitvoerige documentatie opgevraagd en er is gesproken met betrokkenen: met name professionals en deelnemers, maar soms ook met groepen in 'de omgeving' van de praktijk, zoals bewoners.

Het doel van deze tweede fase was eveneens tweeledig:

1. deze praktijken in meer detail beschrijven en inzicht krijgen in de organisatieresultaten alsmede de randvoorwaarden en risico's die in de praktijk wordenesignaleerd;
2. nagaan welke van deze praktijken zich lenen voor onderzoek naar het vaststellen van maatschappelijke en deelnemerseffecten.

De selectie van deze vijf praktijken heeft plaatsgevonden op grond van de volgende criteria:

- de praktijken hebben relevantie voor de politiepraktijk
- de praktijken zijn (genoemd als) veelbelovend
- de praktijken zijn verdeeld over verschillende verschijningsvormen

Analyse van maatschappelijke en deelnemersresultaten - fase 3

De relevantie van deze praktijken is uiteindelijk gelegen in het realiseren van de maatschappelijke veiligheidsdoelstellingen. In dit deelonderzoek is nagegaan in hoeverre deze gerealiseerd zijn. Het doel was hier dus:

1. vaststellen welke maatschappelijke en deelnemersresultaten met deze praktijken worden geboekt.

Van de vijf casus zijn er twee geselecteerd om deze resultaten vast te stellen. Deze zijn geselecteerd op grond van de volgende criteria:

- er bestaat een sterke claim op positieve resultaten, de praktijk wordt gekwalificeerd als *good practice*;
- de praktijken lenen zich voor het kritisch onderzoeken van deze resultaten, bijv. door gebruikmaking van een voor- en nameting en/of toepassing van controlegroepen.

Twee focusgroepen - fase 4

Het onderzoek is afgesloten met twee focusgroepen (één groep bestond uit politierespondenten en professionals die betrokken zijn bij deze praktijken, de andere groep bestond uit -voormalige-deelnemers). Doel van deze focusgroepen was:

1. de bevindingen uit het onderzoek toetsen, verdiepen en aanvullen.

De deelnemers aan deze focusgroepen zijn geselecteerd uit verschillende praktijken die in de voorgaande onderzoeksfasen in beeld waren. Op basis van de twee groepsinterviews zijn de voorlopige onderzoeksbevindingen verfijnd en zijn openstaande vragen beantwoord.

1.5 Leeswijzer: wat volgt

Hierna gaan we, in het volgende hoofdstuk, eerst uitgebreid in op de resultaten van onze grondige studie van (onderzoeks)literatuur. Daarbij hebben we zeker ook gekeken naar zogeheten ‘grijze literatuur’ en beleidsdocumenten. Ook werpen we af en toe een blik over de grens. We bespreken voorbeelden van projecten waarbij – ook in heel andere beleidsvelden als zorg en onderwijs – wordt gewerkt met de inzet van ervaringsdeskundigen. We verkennen de meerwaarde (waaronder de effectiviteit en de ‘werkzame bestanddelen’) en we bespreken resultaten van enkele (Nederlandse) overzichtstudies.

In het derde hoofdstuk spitsen we ons verhaal toe op de door onszelf aangetroffen en geselecteerde projecten waarbij de politie met anderen – (ex-)delinquenten en (ex-)risicojeugd – inzet om het gedrag van criminele en overlastgevende jongeren positief te beïnvloeden.

Het laatste hoofdstuk (4) benutten we om terug te kijken op de voornaamste waarnemingen en bevindingen.

2. Inzet van deskundigen uit de doelgroep: toepassingen, meerwaarde en resultaten

De inzet -door organisaties- van deskundigen uit de doelgroep blijkt een zeer wijdverbreid fenomeen. We treffen het op allerlei plaatsen, in allerlei vormen en ten behoeve van uiteenlopende (organisatie)doelstellingen aan. In dit hoofdstuk presenteren we een beknopt overzicht van deze praktijken (par. 2.1). Daarna staan we stil bij de meerwaarde van het werken met deskundigen uit de doelgroep, de veronderstelde 'werkzame mechanismen' (par. 2.2). Aansluitend gaan we in op de resultaten die geboekt zijn met deze inzet (par. 2.3). In de slotparagraaf vatten we de belangrijkste bevindingen samen (par. 2.4).

2.1 Voorbeelden van praktijken

In deze paragraaf geven we een indruk van de zeer uiteenlopende wijzen waarop deskundigen uit de doelgroep actief zijn of worden ingezet door organisaties. Volledigheid is niet nagestreefd, omdat dit gelet op de hoeveelheid praktijkvoorbeelden een ondoenlijke opgave zou zijn. We bespreken hierna voorbeelden afkomstig uit verschillende sectoren, zoals zorg, welzijnswerk, onderwijs, bedrijfsleven en overheid, maar ook voorbeelden die we gevonden hebben bij organisaties zoals politie, openbaar ministerie, rechtbanken, penitentiaire inrichtingen en binnen re-integratieprogramma's. Onze selectie van voorbeelden heeft uiteraard betrekking op praktijken die 'veiligheidsrelevant' zijn.

2.1.1 Zorg

Het werken met ervaringsdeskundigen of deskundigen uit de doelgroep kent binnen de zorgsector een brede verspreiding. Zo zien we op diverse plaatsen jongeren optreden in gezondheidsvoorlichting aan andere jongeren. Bijvoorbeeld in alcoholpreventieprojecten als 'Nachtcoaches' en varianten hierop. Vergelijkbare werkwijzen zien we bij drugspreventieprojecten. Recentelijk hebben ook de Centra voor Jeugd en Gezin jongeren ingeschakeld als peer-voorlichters, om aldus hun doelgroep beter te kunnen bereiken. Ook ervaringsdeskundigen, meestal ex-verslaafden, spelen een rol in voorlichting over de gevaren van alcohol, drugs en gokken (zie bijv. de stichting Voorkom).

Ook binnen de (intramurale) GGZ en verslavingszorg zien we in toenemende mate ervaringsdeskundigen aan het werk. Van oudsher spelen ervaringsdeskundigen in de zorg een rol als belangenbehartiger in cliëntenorganisaties. Als werker in de zorg zijn ex-patiënten vaak gepositioneerd tussen 'reguliere' professionals en cliënten. Dit kan allerlei vormen aannemen, van individuele begeleiding van cliënten tot het leiden van groepen of het doen van intakes. Binnen deze sector heeft het werken met ervaringsdeskundigen intussen zo'n prominente positie verworven dat enkele HBO-opleidingen onderwijstrajecten hebben voor ervaringsdeskundigen die in de zorg willen werken (het gaat met name om verslavingszorg en GGZ). Sommige ervaringsdeskundigen starten eigen adviesbureaus van waaruit ze cliënten (en soms ook professionals en organisaties) adviseren en begeleiden.

In het rapport van Van Kempen e.a. (2010) worden meer voorbeelden genoemd van de wijzen waarop ervaringsdeskundigen in de zorg werkzaam zijn. We kunnen stellen dat het werken met deskundigen uit de doelgroep en ervaringsdeskundigen hier een hoge vlucht heeft genomen.

2.1.2 Welzijn

Meer nog dan in de zorg zien we in het welzijnswerk werkwijzen waarbij deskundigen uit de doelgroep worden ingezet. De verschijningsvormen zijn zeer talrijk. Ex-daklozen worden bijvoorbeeld ingezet om jongeren op straat te vinden en naar voorzieningen te leiden. In het jongerenwerk worden jongeren betrokken bij het organiseren van activiteiten voor andere jongeren of voor de buurt. Of worden ze betrokken bij het oplossen van problemen (bijv. rond overlast, maar ook in de vorm van buurt- of jongerenbemiddeling). Verder zien we hier voorbeelden van mentorprojecten (maatjes/buddies, etc.), waarbij ervaringsdeskundigen jongeren één-op-één begeleiden, bijvoorbeeld bij het maken van huiswerk of bij andere taken. Of oudere jongeren die toezicht houden op jongeren in de wijk (de oorspronkelijke straatcoaches waren meestal ook 'oudere jongeren' uit de buurt).

Ook zien we in deze sector veel ervaringsdeskundige professionals, maar deze hebben vaak geen 'aparte status', of het moet zijn dat ze zich als zodanig profileren vanuit eigen bureaus. Dit komt overigens wel regelmatig voor. Vaak gaat het om ex-criminelen, ex-daklozen of ex-verslaafden die voor zichzelf een taak zien om risicojongeren op het rechte pad te brengen of te houden en vanuit deze hoedanigheid activiteiten en projecten opzetten. Daarnaast zijn in de voorbije jaren veel leerwerktrajecten gestart waarin bijvoorbeeld risicojongeren worden opgeleid tot jongerenwerker, activiteitenbegeleider of sportinstructeur, waarbij men tijdens de opleiding al gaat werken met kinderen of jongeren *at risk*.

Vergelijkbare werkwijzen zien we ook bij kinderen, bijvoorbeeld kinderen die toezicht houden op de speeltuin of de omgeving rond een flat. Of die de rommel op straat opruimen en andere kinderen hierop aanspreken.

Ten slotte zien we in deze sector ook werkwijzen waarbij rolmodellen worden ingezet die niet uit de eigen kring komen. Vaak gaat het om succesvolle mensen, zoals profvoetballers, zakenlui en hoger opgeleiden die als mentor optreden van een jongere of die hun verhaal komen vertellen en dergelijke. Deze rolmodellen zijn niet ervaringsdeskundig qua probleemgedrag, maar wel deskundig in het realiseren van maatschappelijk succes. De inzet van dit soort rolmodellen valt buiten het bestek van deze studie.

Hoe dan ook kunnen we stellen dat de inzet van deskundigen uit de doelgroep in deze sector deel lijkt uit te maken van het standaardrepertoire van activiteiten.

2.1.3 Onderwijs

In het onderwijs zijn de laatste tien jaar veel werkwijzen ontwikkeld waarbij gebruik wordt gemaakt van mechanismen van peerbeïnvloeding. Fenomenen als peermentoren, peertutoren, vertrouwensleerlingen, peermediators en dergelijke hebben breed hun weg naar het voortgezet onderwijs gevonden. Deze methoden worden ook ingezet voor het realiseren van veiligheidsdoelstellingen op school.

Het Centrum School en Veiligheid heeft de verschillende vormen van peerbeïnvloeding op een rij gezet en beschrijft de volgende vijf basisvormen (CSV 2010):

- leerlingen die optreden als conflictbemiddelaars
- leerlingen die optreden als vertrouwensleerlingen (een luisterend oor, doorverwijzing)
- leerlingen die optreden als onderdeel van het 'corrigerend netwerk' op school, bijv. als schoolwacht (toezicht op het plein en rond de school), stewards of ambassadeurs

- leerlingen die optreden als onderdeel van het 'sociaal vangnet' op school (helpen andere leerlingen hun weg te vinden), bijv. leerlingmentoren, coaches en peerleaders
- leerlingen die jongere leerlingen helpen bij onderwijstaken, de peertutors.

De minister van Onderwijs heeft in 2007 aangegeven dat zij deze methoden wil stimuleren voor het realiseren van veiligheidsdoelstellingen op school (CSV 2010). Het Centrum voor School en Veiligheid noemt op haar website ook *good practice* scholen.

In bredere zin zijn leerlingen in het voortgezet onderwijs op tal van manieren actief als doelgroepdeskundigen. Dit varieert van het maken van een schoolkrant, deelname aan een leerlingenraad of parlement tot het organiseren van 'goede-doelen' acties onder medeleerlingen. Een aantal jaren geleden heeft de KPC-groep een overzicht uitgebracht van *good practices* op het gebied van actief burgerschap van leerlingen op scholen. Hierin zijn nog veel meer voorbeelden te vinden (Eijsackers 2003, 2005).

Ook in het basisonderwijs vinden we een scala aan werkwijzen waarbij peerbeïnvloeding wordt ingezet. Een bekend voorbeeld is 'Taakspel', een bewezen effectieve methodiek waarbij probleemgedrag van kinderen op basisscholen wordt aangepakt door middel van (onder andere) peerbeïnvloeding.

In het onderwijs, wordt de inzet van deskundigen uit de doelgroep, ook ten behoeve van veiligheidsdoelstellingen, vooral vormgegeven door middel van mechanismen van peerbeïnvloeding. Over de effecten hiervan is inmiddels een uitvoerige wetenschappelijke literatuur opgebouwd.

2.1.4 Overheden, instellingen en bedrijfsleven

De inzet van deskundigen uit de doelgroep komen we ook tegen bij overheidsorganisaties, bedrijven en instellingen. Lokale overheden, bijvoorbeeld, hechten veel belang aan jeugdparticipatie, hier vooral opgevat als inspraak van jongeren bij de totstandkoming en uitvoering van beleid. De achterliggende gedachte is dat iedereen hierbij iets te winnen heeft: de jongeren zelf, de gemeente (legitimatie van haar beleid), maar ook de maatschappij (Vandenbroucke e.a. 2010).

Het Verwey-Jonker instituut zocht in 2010 uit op welke wijzen gemeenten jongeren betrekken bij hun beleid en op welke beleidsterreinen ze dit doen. Het gaat dan vooral om inspraak van jongeren bij zaken als vrijetijdsvoorzieningen, buurtvoorzieningen, de inrichting van de openbare ruimte, maar ook thema's als verkeer, veiligheid, gezondheid, politiek, et cetera. De wijze waarop de jongeren om informatie of advies wordt gevraagd varieert sterk: via jongerenpanels, internet, onderzoek, rechtstreeks 1-op-1 contact met ambtenaren, via instellingen zoals het jongerenwerk, et cetera.

Een heel ander terrein waarop de overheid ervaringsdeskundigen inzet (of overweegt) is bij deradicaliseringsprojecten. In Zweden en Duitsland lopen verschillende 'Derad'-programma's waarbij voormalige leden van geradicaliseerde groepen worden ingezet om anderen eruit te halen. In Nederland wordt dit niet op grote schaal gedaan, maar is tenminste één persoon actief die dit werk doet (mondelijke bron Ministerie van Veiligheid & Justitie, NCTV).

Bedrijven en instellingen die te maken hebben met veiligheidsproblematiek zetten soms ook ervaringsdeskundigen in. Voorbeelden hiervan zijn bedrijven die ex-criminelen inhuren om hun beveiliging door te lichten of om een lezing te verzorgen over inbraak- of fraudegevoeligheid, of ex-hackers die de informatiebeveiliging testen. Vaak gaat het om ervaringsdeskundige ex-criminelen of anderszins deskundigen uit de doelgroep die een bestaan in de beveiliging hebben opgebouwd (bijv. een eigen adviesbureau hebben) en zich als zodanig profileren.

We vinden ook voorbeelden bij openbaar vervoer bedrijven die te maken hebben met overlast op bus-, tram- of metrolijnen. Deze zetten jongeren uit de doelgroep in om mee te denken over maatregelen, om voorlichting te geven, om toezicht te houden en dergelijke. Voorbeelden hiervan zijn onder meer te vinden bij de RET in Rotterdam ('Scholieren voor scholieren samen met de RET') en de HTM in Den Haag ('Trek die lijn').

Ook Betaald Voetbal Organisaties (BVO's) zetten soms ervaringsdeskundigen in om voetbalvandalisme en hooliganisme te beteugelen. BVO's in verschillende steden maken gebruik of hebben in het verleden gebruik gemaakt van ex-hooligans om contacten te onderhouden met de harde kern van supporters en toezicht op hen te houden.

2.1.5 Politie

De inzet van deskundigen uit de doelgroep bij de politie kunnen we onder meer begrijpen tegen de in hoofdstuk één reeds aangestipte achtergrond dat de politie burgers nodig heeft om haar werk goed te kunnen (blijven) doen en de behoefte aan goede omgevingskennis.

Burgerparticipatie bij de politie heeft in de voorbije jaren een hoge vlucht genomen. Alleen al de inzet van burgers bij de opsporing kent talloze vormen. Cornelissens e.a. hebben hiervan in 2010 een inventarisatie gemaakt. Burgers worden bij opsporing betrokken via oproepen op radio en tv en in gedrukte media, via billboards, flyers e.d. Of ze nemen deel aan SMS-Alert of Burgernet. Ook op internet is de politie op verschillende manieren actief om burgers bij dit werk te betrekken. Buiten de media om schakelt de politie ook regelmatig burgers en bedrijven in voor opsporingsdoeleinden, zoals specifieke groepen burgers die als oren en ogen voor de politie dienen ('hondenbezitters'), groepen ondernemers (bijvoorbeeld via Keurmerk Veilig Ondernemen), burger- en wijkpreventieteams, burgerpolitie (volontairs) en burgers die als pseudokoper optreden.

Behalve ten behoeve van opsporing worden burgers ook op andere manieren betrokken bij het politiewerk. Bijvoorbeeld ten behoeve van preventie of toezicht in de openbare ruimte. Enkele voorbeelden hiervan zijn de hiervoor ook genoemde politievrijwilligers die bijv. optreden als surveillanten bij evenementen of preventieteams die 's avonds op straat toezicht houden (buurtvaders, nachtpreventieteams, e.d.). Ook meldingen van burgers bij 'Meld misdaad anoniem' vallen hieronder.

Een ander voorbeeld betreft de inzet van informanten in het inlichtingenwerk van de politie. Deze inzet kan zowel de opsporing als andere doelen dienen, zoals openbare orde handhaving.

Ook worden burgers ingeschakeld om de politie van advies te dienen of het beleid te 'toetsen', de zogenaamde burgerraadpleging (IOOV 2007). Deze 'politiepanels' bestaan uit groepen burgers (soms willekeurig samengesteld, soms streng geselecteerd) die de politie één of twee keer per jaar of bij gelegenheid hun mening geven over allerlei kwesties aangaande het politiewerk. Het organiseren van deze burgerpanels is inmiddels een wettelijke verplichting voor elk korps.

De hiervoor genoemde vormen van burgerparticipatie komen bij de politie breed voor. Daarnaast zijn we ook nog gestuit op enkele voorbeelden van de inzet van deskundigen uit de doelgroep die hoogstwaarschijnlijk minder breed verspreid zijn of die eenmalig of incidenteel zijn ingezet. Het gaat bijvoorbeeld om een ervaringsdeskundige die de politie heeft ingezet om voorlichting over inbraakpreventie te geven aan ondernemers. Of een voorbeeld uit Zwolle waar de politie een ervaringsdeskundige had ingezet om slachtoffers van mensensmokkel te bewegen tot aangifte. Het ging hier dus om een ervaringsdeskundig slachtoffer. Tegen deze werkwijze werd echter (succesvol)

bezwaar aangetekend door de advocaten die meenden dat door de 'burgerverhoorder' ongeoorloofde druk was uitgeoefend op de slachtoffers.³

De hier besproken vormen van burgerparticipatie richten zich meestal op een breed publiek qua leeftijd. In voorkomende gevallen gaat het specifiek om jongeren. Dit hangt bijvoorbeeld af van de media die de politie gebruikt. Als men jongeren wil bereiken, is de kans dat men deze op Youtube vindt groter dan in het huis-aan-huisblad. Verder zien we hier ook voorbeelden van de voornoemde vormen van burgerparticipatie die zich specifiek op jongeren richten. Zo organiseerde de districtchef van politie in Alphen aan den Rijn in 2011 een eenmalige bijeenkomst ('politiepanel') voor jongeren. Om hen te bewegen een bijdrage te leveren aan de veiligheid (door informatie uit hun netwerk aan de politie door te geven). In Tholen (Zeeland) assisteerden jongeren bij een verkeerscontrole, omdat ze zelf veel last hadden van te hard rijdende automobilisten. De verkeerscontrole werd op hun verzoek uitgevoerd, ondersteund door de politie. In Domburg (ook Zeeland) werden jongeren in de vakantieperiode ingezet als surveillanten om de politie te ondersteunen.⁴

In het buitenland tref je ook wel voorbeelden aan waarbij de politie ervaringsdeskundigen inzet om bijvoorbeeld jongeren uit jeugdbendes los te weken. De in de vorige paragraaf genoemde EXIT-programma's die o.a. in Zweden en Duitsland populair zijn, maken van dit beginsel gebruik. In Nederland hebben we deze toepassing niet gevonden.

De in deze paragraaf genoemde vormen van burgerparticipatie kunnen niet allemaal worden beschouwd als voorbeelden van de inzet van ervaringsdeskundigen uit de doelgroep. In hoofdstuk drie beschrijven we in meer detail de praktijken die we hebben aangetroffen die voldoen aan onze inclusiecriteria.

2.1.6 Openbaar Ministerie/Rechterlijke Macht

De inzet van deskundigen uit de doelgroep door het OM betreft vooral de rol van criminele getuigen in het strafproces (zogenaaamde kroongetuigen): een verdachte die strafvermindering krijgt -of andere gunsten- in ruil voor het afleggen van belastende verklaringen over andere, vaak 'zwaardere' criminelen. Het sluiten van deals met criminelen in het strafproces is de OM-variant van het werken met informanten door de politie. Het is een praktijk die al heel lang bestaat.

Recentelijk heeft vooral het 'gedoe' rond kroongetuige Peter La S. in het zogenaamde liquidatieproces veel aandacht gekregen (OM en kroongetuige ruziën over deal), maar Fijnaut betoogt dat ook in het verleden al veel problemen zijn opgetreden en dat de huidige regeling het OM te weinig mogelijkheden biedt om deals met criminelen effectief in te zetten in het strafproces (Fijnaut 2012). Voor zover wij hebben kunnen nagaan is er wel casuïstisch materiaal voor handen omtrent deals met criminelen en wat het voor de verschillende betrokkenen heeft opgeleverd, maar een grondige(r) empirische analyse hebben we niet aangetroffen.

Het OM heeft een project in voorbereiding om scholieren in het voortgezet onderwijs enkele lessen over recht te laten volgen. Tijdens de derde en laatste les komt ook een officier van justitie in de klas. De leerlingen discussiëren over allerlei zaken betreffende goed en fout, grensoverschrijdend

³ Parool, 30 oktober 2010: 'Rechtbank eist heropening onderzoek mensensmokkel; Opnames van verhoren van slachtoffers moeten worden uitgewerkt'.

⁴ AD, 5 november 2011: 'Jongeren helpen politie' (voorbeeld Alphen aan den Rijn), BN/De Stem 24 april 2003: 'Jeugd helpt politie een handje' (voorbeeld Tholen), Dagblad voor Zuidwest-Nederland, 12 mei 2000: 'Nieuwsoverzicht: Jongeren helpen politie Domburg' (voorbeeld Domburg).

gedrag e.d. Het bureau dat deze lessen opzet en organiseert is gespecialiseerd in peereducatie en gebruikt deze methodiek ook tijdens de lessen.

In het buitenland bestaat het fenomeen *youth courts* of *teen courts*. Het gaat om jongeren die een jeugdrechtspraak vormen en kleine strafbare feiten van leeftijdgenoten bestraffen. PvdA-kamerlid Ahmed Marcouch heeft in 2011 gepleit voor het invoeren van deze vorm van jeugdrechtspraak in Nederland. Naast ontlasting van het regulier strafstelsel wordt aangenomen dat peerbeïnvloeding ook een gunstige preventieve werking heeft en dat het deelnemen aan een *youth court* ook preventief werkt (de veroordeelde jongere neemt later ook plaats als rechter in de rechtbank).

2.1.7 Penitentiare inrichtingen en re-integratieprogramma's

Preventieprogramma's in (met name) justitiële (jeugd)inrichtingen maken vaak gebruik van mechanismen van peerbeïnvloeding. Een bekend voorbeeld uit het buitenland zijn de zogenaamde *scared straight* programma's, waarbij jonge delinquenten op bezoek gaan in een gevangenis en in aanraking komen met zware criminelen die hen vertellen hoe het leven in de gevangenis is. De bedoeling is dat dit hen afschrikt van (verdere) criminaliteit.

Andere voorbeelden, die wel in Nederland voorkomen, betreffen gedragsinterventies waarbij groepsmechanismen en peerbeïnvloeding als methoden centraal staan. Voorheen betroffen dit specifieke methodieken die o.a. de Glenn Millsschool en jeugdinrichting Den Engh toepasten. Later is EQUIP landelijk ingevoerd. Deze bewezen effectieve methodiek maakt eveneens gebruik van mechanismen van peerbeïnvloeding (bij het ontwikkelen van morele oordeelsvorming). Daarnaast worden ook in instellingen voor gesloten jeugdzorg methodieken toegepast die zijn gebaseerd op dit beginsel (bijv. GRIP en SWIVT in Almata, voorheen Den Engh).

In re-integratieprogramma's (tijdens en) na detentie zijn vaak elementen van peerbeïnvloeding aanwezig. Dit geldt bijvoorbeeld voor methodieken als Work-wise, Leren van delict, Sociale vaardigheden op maat, en dergelijke. In deze en andere programma's komen onderdelen voor waarbij jongeren hun vaardigheden oefenen in groepen en elkaar corrigeren, aanmoedigen, et cetera.

Delinkwentie en Samenleving is een project van Humanitas, waarbij ex-gedetineerden voorlichting geven op scholen en de boodschap verkondigen dat criminaliteit niet loont. Het doel is tevens de betrokken ex-gedetineerden een maatschappelijk perspectief te bieden.

Naast Delinkwentie en Samenleving vinden we nog tal van voorbeelden waarbij burgers actief zijn in reïntegratieprogramma's binnen het justitieveld. Het gaat om vrijwilligers die werkzaam zijn voor uiteenlopende organisaties zoals slachtofferhulp, reclassering, gezinsvoogdij, rechtswinkels, BONJO (vrijwilligerswerk voor ex-gedetineerden), et cetera. Leest (2000) heeft de verschijningsvormen hiervan op een rij gezet. In de meeste gevallen gaat het hierbij echter niet (expliciet) om deskundigen uit de doelgroep. In de verschillende groepen vrijwilligers blijken hoger opgeleiden, ouderen en vrouwen doorgaans oververtegenwoordigd.

Peerbeïnvloeding is, kortom, vooral een belangrijk bestanddeel van justitiële gedragsinterventies voor jeugdigen, zowel tijdens als na detentie.

2.1.8 Samenvatting

De voorbeelden in deze paragraaf maken duidelijk dat de inzet van deskundigen uit de doelgroep, en meer specifiek ervaringsdeskundigen, alom zichtbaar is in de voornoemde sectoren. De meeste voorbeelden hebben ook betrekking op praktijken waarin maatschappelijke veiligheidsdoelstellingen aan de orde zijn. Want of het nu gaat om het terugdringen van risicovol gezondheidsgedrag, dakloosheid, problemen in de buurt of met groepen, of het tegengaan van hooliganisme of radicalisering, fenomenen van maatschappelijke veiligheid hebben er direct of indirect mee te maken of vloeien er uit voort. Boutellier spreekt in dit verband wel over een 'semantisch sleepnet' van fenomenen die in toenemende mate in termen van veiligheid worden begrepen (Boutellier 2005).

Bij organisaties in het veiligheidsveld zien we eveneens een breed scala aan praktijken waarbij deskundigen uit de doelgroep worden ingezet voor het realiseren van maatschappelijke veiligheidsdoelstellingen. Bij detentie- en reïntegratieprogramma's voor (met name) jeugdige justitiabelen gaat het hierbij vooral om methodieken die gebaseerd zijn op peerbeïnvloeding. Sommige vormen van burgerparticipatie bij de politie kunnen ook worden beschouwd als het inzetten van deskundigen uit de doelgroep. Deze deskundigen worden in het buitenland ook ingezet in de vervolgings- en berechtingsfase. In ons land gebeurt dit op een bescheiden schaal.

2.2 De meerwaarde van werken met deskundigen uit de doelgroep

De meerwaarde van het werken met deskundigen uit de doelgroep kunnen we op verschillende niveaus situeren:

- het niveau van de organisatie die de doelgroepdeskundige inzet; de politie
- het niveau van de doelgroepdeskundige zelf
- het niveau van de maatschappij

In de volgende subparagrafen gaan we dieper in op de veronderstelde meerwaarden -de werkzame bestanddelen- en de theoretische noties die hieraan (soms) ten grondslag liggen. Wat is eigenlijk de programmatheorie achter het werken met deskundigen uit de doelgroep?

2.2.1 Meerwaarde voor de politie

Waarom zou de politie deskundigen uit de doelgroep willen inzetten? Het algemene antwoord op deze vraag is uiteraard dat zij hierdoor haar taken beter kan vervullen: het bestrijden van criminaliteit, het handhaven van de openbare orde en het verlenen van hulp. Dit geldt voor burgerparticipatie bij de politie in het algemeen. De inzet van deskundigen uit de doelgroep is een vorm van burgerparticipatie waarbij bewust en planmatig gebruik wordt gemaakt van het feit dat de betrokken burgers in staat zijn de oorzaken of gevolgen van criminaliteit en overlast te beïnvloeden, doordat zij over ervaringskennis beschikken en/of in de sociale nabijheid verkeren van personen die criminaliteit en overlast veroorzaken.

Deze ervaringskennis of de sociale nabijheid stelt de politie in staat 'dichterbij' de fenomenen te komen die men in kaart wil brengen, wil voorkómen of beïnvloeden. De deskundigen uit de doelgroep fungeren, zoals Van Kempen e.a. (2010) dat hebben aangeduid, als 'brug' tussen de politie en de veiligheidsfenomenen en doelgroepen waarmee zij bemoeienis heeft. Doelgroepdeskundigen

kunnen de afstand tussen politie en veroorzakers van criminaliteit en overlast op verschillende manieren verkleinen, afhankelijk van de wijze waarop ze worden ingezet.⁵

1. Deskundigen uit de doelgroep zijn in staat om dichterbij de doelgroep te komen omdat zij het contact kunnen aangaan op basis van gedeelde ervaringen. Hierbij spelen onderliggende mechanismen als herkenning en erkenning, vertrouwen, geloofwaardigheid en dergelijke een rol, maar ook culturele kennis en vaardigheden die nodig zijn om met de doelgroep in contact te komen. Sociale en culturele nabijheid zijn de smeerolie van sociale interactie. Veel doelgroepen van de politie zien deze organisatie als de tegenpartij of de vijand. Het tegenovergestelde derhalve van sociale nabijheid. Deze is voor de politie echter wel nodig om invloed te kunnen uitoefenen op wat er in deze doelgroepen gebeurt. Dit sluit aan bij leertheoretische perspectieven die stellen dat gedragsbeïnvloeding wordt vergemakkelijkt wanneer sprake is van veelvuldig, wederkerig contact en sociale en culturele nabijheid (Van der Pligt et al. 2007). Het streven naar 'proximity policing' is hierop gebaseerd. Deskundigen uit de doelgroep en ervaringsdeskundigen 'bouwen' deze brug voor de politie.
2. De ingezette deskundigen beschikken ook over waardevolle kennis voor de politie, omdat ze dichterbij de doelgroep staan. Dit kan -zoals bij informanten- concrete informatie betreffen die relevant is voor de opsporing of het handhaven van de openbare orde. We kunnen dit echter veel breder zien. Deskundigen uit de doelgroep zijn veel beter dan de politie in staat om 'van binnenuit' te begrijpen hoe bepaalde zaken beleefd worden in de doelgroep of hoe bepaalde zaken er aan toegaan. Ze verschaffen de politie dus een doelgroepsperspectief dat veel meer waarde kan hebben dan een concrete (opsporings)zaak. De politie kan bijvoorbeeld op deze wijze haar signaleringsfunctie beter vervullen, of adequater reageren op problematische situaties (escalatie voorkomen), doordat men beschikt over kennis 'van binnenuit'.
3. Het vermogen van de deskundigen om dichterbij doelgroepen en fenomenen te komen die voor de politie relevant zijn en hierover waardevolle kennis te genereren, versterkt het professioneel handelen van de politie, doordat politieprofessionals beter geïnformeerd zijn en over een middel beschikken -de ervaringsdeskundigen- om deze kennis dichtbij de doelgroep te benutten, bijvoorbeeld in preventieve zin of anderszins.
4. Specifiek voor de preventieve inzet geldt dat deskundigen uit de doelgroep, en dit geldt in sterkere mate voor ervaringsdeskundigen, kunnen fungeren als positief rolmodel voor risicjongeren en delinquenten. De ervaringsdeskundigen hebben het vermogen de betrokken delinquenten een 'better me' voor te houden. Dit idee sluit aan bij leertheorieën die zich baseren op 'modelling' (Petri en McGovern 2004; Cherry 2005). Voor de politie hebben ervaringsdeskundigen derhalve een toegevoegde waarde voor het realiseren van criminaliteitspreventie.

De meerwaarde van de inzet van deskundigen uit de doelgroep is voor de politie niet wezenlijk anders dan voor andere organisaties die hiervan gebruik maken: het creëren van een brug- en voorbeeldfunctie naar doelgroepen waarmee de organisatie te maken heeft. Een middel om de omgeving beter te kunnen beïnvloeden, en de eigen organisatie hier beter voor toe te rusten. De wijdverspreide inzet van ervaringsdeskundigen in uiteenlopende sectoren maakt duidelijk dat deze meerwaarde ook breed wordt verondersteld.

2.2.2 Meerwaarde voor de ervaringsdeskundigen

Als het gaat om deelnemer-'effecten' moeten we een onderscheid maken tussen praktijken waarbij deskundigen uit de doelgroep worden ingezet en praktijken waarbij ervaringsdeskundige (ex-

⁵ Deels gebaseerd op Van Kempen e.a. (2010).

)delinquenten worden ingezet. Bij de inzet van de eerste groep worden meestal geen (veiligheids)doelstellingen geformuleerd op het niveau van de deelnemers. De deskundigen uit de doelgroep zijn vooral middel en geen doel. Bij de inzet van (ex-)delinquenten als deelnemers zijn vaak ook (veiligheids)doelstellingen specifiek voor de deelnemersgroep opgenomen. Hun inzet beoogt dan toekomstige recidive binnen deze groep te voorkomen of meer in het algemeen hun maatschappelijke integratie te bevorderen, of hun kansen op de arbeidsmarkt, et cetera. Dit geldt uiteraard in het bijzonder voor praktijken die zich richten op criminaliteitspreventie. De inzet van ervaringsdeskundigen ten behoeve van bijvoorbeeld opsporing kent deze doelstelling niet (per se).

Praktijken waarin ervaringsdeskundigen worden ingezet ten behoeve van criminaliteitspreventie werken in beginsel vanuit de veronderstelling dat er sprake is van een dubbele preventieve werking. Kort samengevat: door de activiteiten van (ex-)delinquenten wordt op enigerlei wijze de maatschappelijke veiligheid verbeterd. Deze activiteiten kunnen uiteenlopend zijn: bijv. toezicht houden in een buurt, coaching van risicojongeren, bijdragen aan conflictbemiddeling tussen jongeren en ouders, et cetera. Door deze activiteiten te verrichten werken de ervaringsdeskundigen ook aan hun eigen re-integratie. Hun deelname aan deze praktijken verkleint de kans dat ze zelf zullen recidiveren. Deze dubbele preventieve werking vinden we in verschillende theoretische perspectieven terug.

In de literatuur over jeugdparticipatie wordt gesteld dat de bijdrage van jongeren aan de samenleving ook een gunstige invloed heeft op de jongeren zelf. Hun zelfvertrouwen, zelfrespect en sociale verantwoordelijkheid worden erdoor gestimuleerd. Ook draagt jeugdparticipatie bij aan de morele, emotionele en sociale ontwikkeling van jongeren (Vandenbroucke e.a. 2010). In zorg en welzijn wordt ditzelfde fenomeen ook wel aangeduid als *empowerment*. Meer nog dan bij participatie gaat het bij *empowerment* expliciet over het vermogen van individuen (maar ook groepen) om door middel van maatschappelijke betrokkenheid weer een fundament te creëren onder het eigen bestaan (zie o.a. Van Regenmortel 2008).

De criminologische pendant van dit discours vinden we in de literatuur over *desistance* (stoppen met criminaliteit). In deze benadering wordt gesteld dat stoppen met criminaliteit alleen lukt indien de betrokkene in staat is een nieuwe, niet-criminele identiteit te ontwikkelen, de voornoemde 'better me' (Maruna 2001; Barry 2006; Farrington 2007). De rol van ervaringskundige kan bijdragen aan dit proces en een breuk creëren met het oude wereld- en zelfbeeld van de betrokkene. Dit proces wordt soms ook wel simpeler voorgesteld: het hebben van een dagbesteding als ervaringsdeskundige kan al bijdragen aan de resocialisatie van de betrokkenen.

Ook theorieën uit de sociale psychologie benoemen dit mechanisme. Cognitieve consistentietheorieën stellen dat mensen geneigd zijn gedrag, gedachten en opvattingen met elkaar in overeenstemming te laten zijn. Wanneer personen sociale rollen gaan spelen, gaan ze hun antisociale cognities in overeenstemming brengen met wat ze aan het doen zijn (Petri & Govern 2004). Van der Pligt e.a. (2007) spreken over het 'hypocrisie-effect'. Zij halen onderzoek aan waarbij rokers werden ingezet om voorlichting te geven over de gevaren van roken. Deze groep begon vervolgens het eigen gedrag in overeenstemming te brengen met de verkondigde boodschap (d.w.z. men ging minder roken of stoppen, d.w.z. men ging cognitieve consistentie creëren).

Kortom, de dubbele preventieve werking die verondersteld wordt in praktijken waarin ervaringsdeskundigen worden ingezet, kent een brede theoretische onderbouwing in de wetenschap.

2.2.3 Meerwaarde voor de samenleving

Praktijken waarin deskundigen uit de doelgroep worden ingezet zijn direct of indirect gericht op het beïnvloeden van de oorzaken of gevolgen van criminaliteit en overlast. In het eerste geval zijn de activiteiten van de deskundigen direct gericht op het beïnvloeden van crimineel of overlastgevend gedrag (van jongeren). Voorbeelden hiervan zijn toezichtactiviteiten, outreach, mentoring en coachingactiviteiten, voorlichting, conflictbemiddeling en het organiseren van activiteiten voor risicjongeren. Bij al deze activiteiten komen deskundigen uit de doelgroep in contact met jongeren die veiligheidsproblemen veroorzaken. In het tweede geval zijn de activiteiten van de deskundigen niet direct gericht op het beïnvloeden van crimineel of overlastgevend gedrag van jongeren. Hierbij kan gedacht worden aan advisering van de politie, informatieverschaffing, of aan andere vormen van ondersteuning van politiewerk waarbij geen direct contact met risicjongeren is of waarbij dit contact niet gericht is op beïnvloeding van gedrag.

Het vaststellen van de maatschappelijke meerwaarde verschilt bij deze praktijken. In het tweede geval -de indirecte beïnvloeding- kunnen we de maatschappelijke meerwaarde gelijkstellen aan de meerwaarde voor de politieorganisatie. Deze heeft organisatiedoelen die beter kunnen worden gerealiseerd door gebruik te maken van deskundigen uit de doelgroep. Het is hier vooral de voornoemde kennisfunctie van deskundigen die politieprofessionals in staat stelt betere beslissingen te nemen. Het cruciale mechanisme is hier dat de politie meer weet of betere kennis heeft, waardoor zij ook betere beslissingen kan nemen.

In de meeste gevallen zijn de praktijken waar wij naar kijken echter gericht op directe beïnvloeding van risicjongeren en jeugddelinquenten door deskundigen uit de doelgroep. Hierbij gaat het dan vooral om het vermogen van deze deskundigen om contact te leggen met de doelgroep en hun gedrag te beïnvloeden (in preventieve praktijken: de rolmodelfunctie). Het cruciale mechanisme betreft hier de peerbeïnvloeding. De veronderstelling is dat personen hun gedrag gemakkelijker laten beïnvloeden door iemand die op hen lijkt. In de sociale psychologie wordt dit mechanisme op tal van manieren beschreven en verklaard (Rovers 2010). Ontwikkelingspsychologische theorieën stellen bovendien dat vooral jongeren erg gevoelig zijn voor de opvattingen van leeftijdgenoten en groepsdruk. Deze hebben in deze levensfase een sterke invloed op de identiteitsontwikkeling (Erikson 1968). Ook in de criminologie is de invloed van peers een bekend thema, zowel bij de totstandkoming van jeugddelinquentie (Weerman 2011; Warr 2002) als de rol van peers in preventiepraktijken (Welsh & Farrington 2007). Over mechanismen en werkzaamheid van peerbeïnvloeding bestaat een uitvoerige wetenschappelijke literatuur.

2.2.4 Samenvatting

Samenvattend kunnen we stellen dat de 'werkzame stoffen' van de inzet van deskundigen uit de doelgroep en ervaringsdeskundigen in verschillende richtingen worden verondersteld. Deze worden op hoofdlijnen als volgt geformuleerd:

- De inzet van deskundigen uit de doelgroep/ervaringsdeskundigen zorgt ervoor dat politieprofessionals beter geïnformeerde beslissingen kunnen nemen;
- de rol van ervaringsdeskundige draagt bij aan stoppen met criminaliteit of recidivevermindering (mechanisme van desistance/empowerment);
- de activiteiten van deskundigen uit de doelgroep/ervaringsdeskundigen hebben een preventief effect op overlast en criminaliteit veroorzaakt door delinquenten en risicjongeren (mechanisme van peerbeïnvloeding).

2.3 Onderzoeksresultaten

De vraag wat de resultaten zijn van de inzet van doelgroepdeskundigen laat zich gemakkelijker stellen dan beantwoorden. Dit komt omdat onder deze algemene vraag veel subvragen schuil gaan. We zagen hiervoor al dat we de resultaten op verschillende niveaus kunnen benoemen (resultaten voor de organisatie, voor de ervaringsdeskundigen zelf en maatschappelijke resultaten). Daarnaast zien we in de praktijk uiteenlopende voorbeelden in allerlei sectoren. Het is de vraag of de resultaten hiervan zich één-op-één laten vertalen naar het veiligheidsveld, in het bijzonder naar praktijken waar de politie bemoeienis mee heeft. Ten slotte zien we ook een grote variëteit aan activiteiten en het is de vraag of al deze activiteiten op dezelfde wijze bijdragen aan de beoogde veiligheidsresultaten.

Kortom, er zijn veel parameters die van invloed zijn op de specifieke resultaten in een concrete context. In deze paragraaf gaan we nog niet in op deze details, maar beperken ons tot de resultaten op hoofdlijnen. De belangrijkste vraag die we willen beantwoorden: is het, kijkend naar dit onderzoek, voor de politie überhaupt zin om deskundigen uit de doelgroep in te zetten?

We beantwoorden deze vraag in twee stappen: in de eerste stap bespreken we vier Nederlandse overzichtsstudies naar de resultaten van criminaliteitspreventieprojecten waarin (onder andere) deskundigen uit de doelgroep zijn ingezet (par. 2.3.1). In de tweede stap vullen we de uitkomsten uit deze studies aan met gegevens uit evaluaties van individuele projecten en (inter)nationale wetenschappelijke literatuur over de veronderstelde werkzame mechanismen.

Het overgrote deel van de studies heeft betrekking op de preventieve inzet van deskundigen uit de doelgroep!

2.3.1 Vier Nederlandse overzichtsstudies

Den Otter et al. (1998) bestudeerden de resultaten van een honderdtal zogenaamde CCP-projecten die in de jaren negentig in Nederland werden uitgevoerd. Dit zijn Criminaliteitspreventie Participatie Projecten waarin risicojongeren werden ingezet om overlast en criminaliteit in de omgeving tegen te gaan. Soms waren deze projecten enkel gericht op de omgeving, soms op het terugdringen van criminaliteit onder de jongeren zelf, vaak echter op allebei.

Het ging hierbij onder andere om jeugdtoezichtprojecten, outreachprojecten, voorlichtingsprojecten, projecten waarin buurt- en jongerenactiviteiten werden georganiseerd, projecten waarin de 'eigen plek' werd ingericht en/of beheerd, projecten gericht op de schoonmaak en het onderhoud van de wijk en op beleidsadvisering door jongeren. Jongeren met politiecontacten bleken vooral ingezet te worden in toezichtprojecten.

We moeten opmerken dat een deel van deze projecten buiten onze huidige selectie valt, omdat de maatschappelijke veiligheidsdoelstellingen hier te weinig expliciet zijn. De activiteiten van de deelnemende jongeren kennen in deze projecten geen expliciete of impliciete veiligheidsfocus, maar zijn bijv. gericht op het repareren van spullen of het schoonmaken van de buurt.

De onderzoekers concluderen dat harde uitspraken op grond van hun onderzoek niet gedaan kunnen worden (effectmetingen ontbreken), maar dat zij positieve effecten signaleren in zowel de omgeving als bij de deelnemers zelf. Bij de omgevingseffecten gaat het dan vooral om afname van overlast en

criminaliteit. Deze leek het sterkst op te treden bij projecten met een expliciete focus op 'externe veiligheid'.

Ook op de deelnemers bleken de projecten een gunstige invloed te hebben: verbetering van sociale vaardigheden, meer zelfvertrouwen, een groter verantwoordelijkheidsgevoel en meer in het algemeen socialer gedrag. Indien de projecten ook een interne focus kenden, bleek ook sprake van recidivevermindering bij de deelnemers op het vlak van overlast en criminaliteit.

De auteurs noemen enkele belangrijke voorwaarden voor succes, zoals heldere doelen, een aantrekkelijk aanbod voor de jongeren, goede kennis van de deelnemers en intensieve begeleiding. Tot slot concluderen ze dat de kennis omtrent de inzet van risicogroepen ten behoeve van criminaliteitspreventie nog in de kinderschoenen staat. Effectmetingen ontbraken nog ten tijde van deze studie.

Korf e.a. (2007) hebben in 2007 voor FORUM een breed veldonderzoek uitgevoerd naar de effectiviteit van verschillende preventieprogramma's voor allochtone jongeren. Dit betreft een kwalitatieve evaluatie aan de hand van gesprekken met betrokkenen, bestudering van documenten e.d. In deze studie worden ook enkele werkervaringsprojecten geëvalueerd, waarbij jongeren worden ingezet om toezicht te houden in de publieke ruimte.

De effecten van deze projecten blijken voor de deelnemers zelf doorgaans gunstig uit te vallen. Een groot deel stroomt door naar regulier onderwijs of werk (vaak beveiliging) en ook op het vlak van de vaardigheden (basale verantwoordelijkheden dragen, sociale vaardigheden e.d.) wordt doorgaans zichtbare vooruitgang geboekt. Ook worden positieve effecten voor de politie genoemd: de wijkagent kan bijv. met andere dingen bezig zijn, terwijl het JTT toezicht houdt op kleine overtredingen rond een winkelcentrum. De effecten van de toezichthoudende deelnemers op andere jongeren in de buurt wordt problematischer geacht. Deelnemers worden door hen gezien als verraders. Het is duidelijk dat deze nieuwe rol niet bij iedereen goed valt. Uit deze studie kan echter niet worden afgeleid wat de effecten van de toezichthouders op de objectieve veiligheid in het gebied zijn.

De onderzoekers noemen de rol van de politie een belangrijke slaag- en faalfactor bij deze projecten. Indien er bij deze organisatie onvoldoende draagvlak is, komt er van de projecten meestal niet veel terecht. Een goede samenwerking met de politie draagt bij aan succes. Als meerwaarden zien de politiemedewerkers het feit dat ze meer en ook een beter contact krijgen met de jongeren en dat ook de houding van de jongeren tegenover de politie verandert en minder negatief wordt. Het blijkt echter lastig voor de betrokken politiemedewerkers om mee te werken aan deze projecten. Ten tijde van de evaluatie trok de politie zich terug uit preventieactiviteiten ten gunste van activiteiten die bijdroegen aan 'scoren' op zichtbare resultaten ('bonnen', opsporing). De waarde van preventief werken werd niet overal bij de politie gezien.

De onderzoekers evalueerden ook enkele peerprojecten, waarbij peers worden opgevat als leeftijdgenoten die fungeren als positief rolmodel. De resultaten voor de deelnemers zelf worden over het algemeen positief geduid. Zowel uit zelfrapportagegegevens als uit politieregistraties blijkt dat sprake is van afname van criminaliteit. Betrokkenen zelf en professionals om hen heen signaleren

ook verbeteringen op het sociale vlak en meer eigenwaarde. De effecten van de peers op hun omgeving zijn minder duidelijk. Deels omdat ze niet in kaart gebracht zijn, maar deels ook omdat de resultaten diffuser zijn. De betrokkenen hebben er in het algemeen ook minder zicht op. De onderzoekers noemen onder meer als succesfactoren dat de peers (de deelnemers) ervaringsdeskundigen zijn, maar wel al 'op de goede weg'. Verder blijken sekse, etniciteit en imago een belangrijke rol te spelen in de acceptatie door andere jongeren.

Korf e.a. (2007) onderzochten, tot slot, ook diverse schoolpreventieprojecten, waarbij scholieren die problematisch gedrag vertonen, uitvallen of dreigen uit te vallen, begeleid worden door coaches e.d. Een opvallende bevinding hierbij is dat vrijwilligers die vanuit eigen praktijk- en levenservaring de jongeren begeleiden beter door hen geaccepteerd lijken te worden dan opgeleide professionals. Overigens blijkt hier ook dat deze coaches vaak beter aansluiten indien ze dezelfde culturele achtergrond (of geslacht hebben), maar soms ook helemaal niet. Bijvoorbeeld bij onderwerpen die gevoelig liggen in bepaalde culturen zoals seks. In die gevallen vinden jongeren het prettiger om begeleid te worden door iemand van buiten de eigen gemeenschap.

Het Sociaal en Cultureel Planbureau presenteerde in 2008 en 2009 twee studies naar de veronderstelde en werkelijke effecten van veiligheidsbeleid gericht op overlast en criminaliteitsreductie. In deze studies is ook aandacht voor aanpakken waarin elementen van peerbeïnvloeding, rolmodellen e.d. aan de orde zijn (Van Noije & Wittebrood 2008, 2009). Zij bestudeerden de achterliggende programmatheorieën alsmede de resultaten volgens nationaal en internationaal onderzoek. Samenvattend luiden enkele van hun conclusies ten aanzien van het terugdringen van criminaliteit en overlast:

- Klassikale voorlichting is niet veelbelovend om jeugddelinquentie te voorkomen.
- Op individueel niveau is begeleiding door een mentor, bij opleiding en werk, veelbelovend om gedragsproblemen tegen te gaan; op groepsniveau geldt dit ook voor buurtcoaches als positieve rolmodellen.
- Naschoolse activiteiten waarin probleemjongeren en niet-probleemjongeren samenkomen, zijn veelbelovend als aanvulling op andere interventies.
- Cognitieve gedragstherapie en sociale-vaardigheidstraining zijn de meest effectieve vormen van behandeling van probleemgedrag door jeugdigen.
- Het isoleren van risicojongeren als groep werkt mogelijk nadelig op de recidive, vanwege negatieve groepsdruk.
- Buurtvaders zijn effectief in het terugdringen van overlast, effecten van straatcoaches zijn onbekend.
- Buurtcoaching is veelbelovend in het terugdringen van criminaliteit en overlast (risicojongeren die worden gekoppeld aan vrijwilligers en positieve rolmodellen in de buurt).
- Activiteiten die buurtgenoten met elkaar in contact brengen dragen waarschijnlijk bij aan verbetering van de veiligheid in de buurt.
- Buurtbewoners voelen zich veiliger als mensen uit de buurt zich inspannen voor de veiligheid. Puur op toezicht gerichte projecten dragen niet bij aan objectieve en subjectieve veiligheid.
- Reïntegratieprogramma's gericht op scholing en werk zijn veelbelovend.
- Maatschappelijke ondersteuning of behandeling zijn naast toezicht en controle belangrijke voorwaarden voor recidivevermindering.
- Interventies moeten voldoende intensief en langdurig zijn, en bij voorkeur multimodaal zijn.

Ter toelichting: een deel van de conclusies heeft niet specifiek betrekking op aspecten van peerbeïnvloeding of empowerment van de betrokkenen, maar is wel relevant voor praktijken die hiervan gebruik maken, omdat deze elementen vaak (g)een rol spelen in deze programma's.

Van Kempen et al. (2010) hebben meer recentelijk een verkennend onderzoek gedaan naar de rol van ervaringsdeskundigen in criminaliteitspreventie. De onderzoekers inventariseerden voorbeelden van praktijken en spraken met betrokkenen (professionals en deelnemers) van negen criminaliteitspreventieprojecten die ervaringsdeskundige jongeren inzetten. De overgrote meerderheid van deze betrokkenen bleek positief tot zeer positief over de rol van deze groep voor de organisatie.

Tegelijkertijd werd ook gewezen op de dunne lijn tussen succes en falen: het kan ook mislopen met deelnemers. Risico's die zij signaleren zijn onder meer dat ervaringsdeskundigen door hun rol vast blijven zitten aan hun verleden of zichzelf in hun nieuwe rol overvragen, waardoor ze gemakkelijker kunnen terugvallen. Ervaringsdeskundigen die uiteindelijk geen positief rolmodel blijken, maar juist het tegenovergestelde, doordat ze bijvoorbeeld het criminele leven verheerlijken of onbewust de boodschap uitzenden dat stoppen met criminaliteit niet moeilijk is, waardoor jongeren gefrustreerd kunnen raken als het bij hen niet zo gemakkelijk gaat. Een variant hiervan is dat de ervaringsdeskundigen zich te nadrukkelijk met de organisatie afficheren waarvoor zij werken. We zagen dit voorbeeld hiervoor ook al genoemd. Ten slotte noemen ze nog het risico dat de ervaringsdeskundige zijn geloofwaardigheid verliest wanneer hij door hem zelf gecreëerde verwachtingen (tegenover de doelgroep) niet kan waarmaken. (In hoofdstuk 1, par. 1.2 noemden we ook al enkele voorbeelden van risico's uit de politiepraktijk.)

Van Kempen en Rovers (2011) betogen dat de omvang van de risico's wel eens gelijke tred kan houden met de mogelijkheden die ervaringsdeskundigen de politie bieden. Met andere woorden: hoe groter het potentiële nut van (ex-)delinquenten voor de politie, des te groter ook de risico's die aan hun inzet verbonden zijn.

Voornoemde onderzoekers stellen dat er nog veel kennis nodig is om de meerwaarde van ervaringsdeskundigen te benutten en de risico's te voorkomen, onder andere ten aanzien van de juiste selectiecriteria voor ervaringsdeskundigen én voor de doelgroepen waarop zij zich richten: welke jongeren brengen je wel en welke juist niet met ervaringsdeskundigen in contact en welk profiel hebben deze ervaringsdeskundigen idealiter? Ook over de condities waaronder ervaringsdeskundigen optimaal kunnen worden ingezet bestaan nog veel vraagtekens.

2.3.2 Aanvullende gegevens over resultaten van empowerment en peerbeïnvloeding in het veiligheidsveld

Het meeste onderzoek dat we hebben gevonden heeft betrekking op de mogelijkheden en resultaten van peerbeïnvloeding in de reductie van overlast en criminaliteit. Binnen dit onderzoek is ook veel aandacht voor de effecten hiervan op de ervaringsdeskundigen zelf.

In een recente literatuurstudie van het Nederlands Jeugdinstituut wordt specifiek ingegaan op de meerwaarde van het inzetten van risicojongeren als ervaringsdeskundigen (Hoorik 2011). Deze meerwaarde kan volgens de auteur gevonden worden in het feit dat deze rol de protectieve factoren

in de jongere versterkt (en daarmee de risicofactoren voor probleemgedrag doet afnemen). De versterking van persoonlijke en sociale competenties (als beschermende factoren) blijkt een aantoonbaar effect te hebben op de reductie van risicogedrag. Risicofactoren door bijvoorbeeld tekortschietende opvoeding van ouders blijken 'getemperd' te kunnen worden door mentoren die deze rol overnemen. In hoeverre dit soort mechanismen ook optreedt in groepen 'serieuzere' delinquenten zullen we hierna bespreken.

Over peerbeïnvloeding in criminaliteit zijn kasten volgeschreven. Van Lier e.a. (2007) plaatsen hierover een interessante opmerking. Zij stellen dat als peermechanismen van doorslaggevende betekenis zijn voor de totstandkoming en continuering van (jeugd)criminaliteit, dit mechanisme ook van doorslaggevende betekenis zou moeten zijn in de preventie van dit fenomeen. De auteurs stellen dat dit vaak niet zo is. Een conclusie die we bijvoorbeeld ook terugvinden in het zogenaamde 'Kennisfundament' ten behoeve van de aanpak van Marokkaanse jeugddelinquenten in Nederland (Brons e.a. 2008). Een royale hoeveelheid onderzoek laat echter zien dat peerbeïnvloeding een grote rol speelt in de uitkomst van interventieprogramma's: de aanwezigheid van deviante peers remt de positieve effecten van individuele gedragsinterventies (Dishion et al. 1999), terwijl interventieprogramma's die gebruikmaken van een groepsaanpak in voorkomende gevallen juist kunnen leiden tot een toename van criminaliteit bij de deelnemers (Lochman et al. 2010; Leve & Chamberlain 2005; McCord 2003).

Welsh & Farrington (2007) stellen eveneens dat peerbeïnvloeding als mechanisme in groepsinterventies voor hoog-risico-delinquenten vaak niet lijkt te werken. Het gaat dan vooral om programma's die we in justitiële inrichtingen aantreffen en in andere omgevingen waarin risicjongeren min of meer geïsoleerd met elkaar verkeren. Daarbuiten signaleren zij juist onderzoeksresultaten die veelbelovend zijn, met name mentoraanpakken, waarbij oudere en meer ervaren personen delinquenten één-op-één begeleiden. Meer recentelijk zijn enkele meta-analyses verschenen die hebben aangetoond dat mentorprogramma's inderdaad tot aantoonbare criminaliteits- en agressiereductie leiden bij verschillende groepen risicjongeren en delinquenten (Lipsey 2009; Tolan e.a. 2008). Het meest succesvol blijken aanpakken waarbij de mentor de delinquent emotioneel ondersteunt. Ook de motivatie van de mentor blijkt van belang: personen die dit doen om zich professioneel te ontwikkelen blijken het meest effectief.

In het onderwijs zijn mentoraanpakken als een middel om bijvoorbeeld geweld in de klas of pesten aan te pakken, veelvuldig onderzocht. Ook hier zien we dezelfde eensluidende positieve resultaten (De Baat 2011; Boendermaker & Ince 2010). Interessant is echter dat in dit veld ook veel bekend is over mentoring door peers. Deze blijkt evenzeer effectief als mentoring door ouderen (MBF 2010). Dit zou een aanwijzing kunnen zijn dat peer mentoring ook bij 'zwaardere' risicogroepen effectief toegepast kan worden. Positieve effecten, op het persoonlijke, sociale en cognitieve vlak (leerprestaties), zijn zichtbaar bij zowel mentoren als mentees.

In een heel andere sector komen we ook voorbeelden tegen van de inzet van mentoren, namelijk bij het tegengaan van hooliganisme. Verschillende sportclubs hebben in het verleden daarvoor ex-hooligans ingezet. Volgens het CCV was deze aanpak succesvol en leidde het tot reductie van problemen met hooligans (CCV 2006). We moeten hierbij wel bedenken dat a) niet duidelijk is waar deze constatering precies op gebaseerd is en b) de mentoraanpak onderdeel uitmaakte van een breder preventief programma. Hoe het ook zij, de betrokkenen waren eensluidend over de positieve effecten van deze aanpak.

Leerwerktrajecten voor (ex-)risicjongeren en jeugddelinquenten zijn in Nederland een aantal keren op effecten onderzocht. Het gaat meestal om projecten waarin het werkdeel voor de jongeren bestaat uit toezicht houden in de publieke ruimte. In één geval gaat het om een evaluatie van een aantal zogenaamde BOS (Buurt-Onderwijs-Sport) projecten in Amsterdam. Een deel betrof leer-

werktrajecten waarbij risicjongeren een opleiding volgden tot assistent-sportbegeleider en vanuit deze hoedanigheid sportactiviteiten voor jongeren organiseerden in hun eigen buurt. In hun evaluatie van deze projecten concluderen De Groot & Lagendijk (2010) dat deze hebben geleid tot zowel een afname van overlast als een verbetering in de positie van de deelnemende jongeren. Het is echter niet duidelijk waarop deze uitspraak is gebaseerd.

Van Hoek en Van Overbeeke hebben in 1997 een aantal jeugdtoezichtteams (JTT's) in Amsterdam geëvalueerd. Deze studie is al wat ouder maar toch interessant om hier te vermelden, omdat ze liefst 12 JTT's in hun onderzoek betrekken. Zij hebben vooral gekeken naar de 'empowerment-effecten' voor de deelnemers. Deze bleken indrukwekkend: de afname in politiecontacten en criminele antecedenten na deelname aan het project bleek zeer fors: in één groep was sprake van een reductie van 80 naar 25% van het aantal jongeren dat politiecontacten had voor en na afloop van het project. In een andere groep bedroeg de afname ongeveer een derde. Verder waren na afloop van het project twee keer zoveel jongeren aan het werk of ingestroomd in een vakopleiding of regulier onderwijs. De jongeren zelf constateerden ook meerwaarden op het vlak van vaardigheden, zoals op tijd leren komen, betere sociale vaardigheden en het beter kunnen uiten van gevoelens.

Horjus en partners (2004) evalueerden de resultaten van een JTT in Utrecht. Zij signaleerden weliswaar een sterke afname in criminaliteit bij de deelnemers, maar het verschil met een controlegroep bleek (net) niet significant. Zij schrijven dit toe aan het feit dat het project zich tijdens de meting nog in een opstartfase bevond. Verder constateerden ze geen teruggang in overlastmeldingen door het publiek in de betrokken gebieden. De jongeren zelf, hun begeleiders, maar ook de ouders en docenten constateerden unaniem veel positieve veranderingen bij de deelnemende jongeren.

Boonstra e.a. (2005) evalueerden de resultaten van het zogeheten RI4 team in Amsterdam, een JTT dat toezicht houdt in en rond een zwembad. In deze studie vinden we alleen een meting onder de bezoekers van het zwembad en die bleken in royale meerderheid uitermate tevreden met het team. Men had het gevoel dat de aanwezigheid van het team bijdroeg aan de veiligheid in het zwembad. In dit rapport zien we ook dat een niet onaanzienlijk deel van de deelnemers voortijdig stopt met het project, uit eigen beweging of omdat dit opgedragen wordt door de organisatie. Het fenomeen van de uitval kunnen we ook elders waarnemen.

Batelaan e.a. (2005) onderzochten de resultaten van twee zogenaamde VOS-teams in Flevoland (V.O.S. = Veilig Op Straat), respectievelijk in Lelystad en Dronten. De deelnemende jongeren hadden na deelname beduidend minder politiecontacten dan ervoor. De resultaten qua scholing en werk na het project waren echter wisselend: een deel stroomde niet door naar regulier onderwijs of betaald werk. De effecten van de teams op de objectieve veiligheid in de omgeving waren niet goed vast te stellen, omdat ze op verschillende locaties actief waren. Een toename in de veiligheidsbeleving onder de bevolking leek de onderzoekers wel plausibel.

Komen (2009) rapporteert over de resultaten van drie JTT's in Utrecht. Ze concludeert dat deze aanpak geen Haarlemmerwonderolie is, maar wel werkt. Zo bleken de teams een matigende invloed te hebben op de onveiligheid in buurten waar ze actief waren. Dit onderzoek noemt ook expliciet de positieve effecten voor de politie: meer kennis over de jongeren, meer wederzijds begrip tussen politie en jongeren, waardoor de kans op escalatie van problemen is afgenomen. De rol van de politie blijkt belangrijk in de projecten, zowel ten aanzien van de begeleiding van de deelnemers bij het toezicht als voor de gedragsontwikkeling van de jongeren. Geconstateerd wordt echter dat de politieorganisatie regelmatig een 'terugtrekkende' beweging maakt en dit soort projecten niet als core business ziet.

Toezicht kan ook worden uitgeoefend door mensen uit de buurt, ouderen die niet in een leerwerktraject zitten. Hier ligt de nadruk dus niet op ervaringsdeskundige peers, maar op oudere deskundigen uit de doelgroep. Voorbeelden hiervan in Nederland zijn de Marokkaanse buurtvaders en de straatcoaches. Volgens Berg-Le Clercq (2011) laten internationale meta-analyses zien dat buurtwachten effectief zijn. Diverse evaluaties van buurtvaderprojecten in Nederland hebben volgens het CCV aangetoond dat deze effectief zijn in het terugdringen van overlast en verloedering. Recentelijk werd ook de inzet van straatcoaches geëvalueerd (Loef e.a. 2012). Een lastig aspect hierbij is dat er geen eenduidig concept bestaat van wat een straatcoach is en moet doen. De onderzoekers onderscheiden in de praktijk drie typen: toezichthouders ('stevige mannen'), helpers die ook toezicht houden en helpende coaches. De onderzoekers stellen dat na de inzet van straatcoaches in Amsterdam en Utrecht het aantal jeugdgroepen aldaar is afgenomen. Alle andere resultaten blijken volgens hen -om allerlei redenen- lastig te meten. Toch zijn ze voorzichtig positief over deze aanpak, ook omdat ketenpartners positieve resultaten rapporteren, bewoners zich veiliger voelen en organisaties hun informatiepositie zien verbeteren. Wanneer we in ogenschouw nemen wat hiervoor is gezegd over mentoring en toezicht, zou het uiteraard heel interessant zijn om vast te kunnen stellen of de resultaten van de drie typen straatcoaches verschillen.

Tot slot van deze paragraaf nog enkele resultaten van studies naar andersoortige inzetten van deskundigen uit de doelgroep. Berg-Le Clercq (2011) heeft gewezen op de positieve resultaten van conflictbemiddeling op scholen (leerlingbemiddeling). Vooral uit buitenlands onderzoek blijkt dat niet alleen de overgrote meerderheid van (ingebrachte) conflicten erdoor wordt opgelost, maar dat het ook gunstige effecten heeft op het schoolklimaat, en op het conflictoplossend vermogen van de leerlingen. Vergelijkbare resultaten kunnen volgens Jansen e.a. (2010) worden behaald met jongerenbuurtbemiddeling. Concrete onderzoeksresultaten m.b.t. risicogroepen van jongeren hebben we echter niet kunnen vinden.

In 2006 werd door Veenma e.a. een reeks van preventieprojecten in het openbaar Vervoer geëvalueerd. In één van deze projecten ('Trek die Lijn' van vervoersmaatschappij HTM uit Den Haag) werd ook gebruik gemaakt van mechanismen van peerbeïnvloeding. Leerlingen werden onder meer betrokken bij de oplossing van problemen met overlast door jongeren op een bepaalde tramlijn en ze reden ook mee als toezichthouder op de tram. Het project had een zichtbaar reducerend effect op de overlast die werd ervaren. Onduidelijk is echter welk onderdeel van het programma dit resultaat heeft bewerkstelligd, omdat het project uit meer onderdelen bestond. In een vergelijking met andere preventieprojecten in het OV werd dit project wel beoordeeld als goede praktijk (Veenma e.a. 2006).

In 2002 en 2005 werden in de V.S. de *youth courts* onderzocht waarover we hiervoor spraken (jongeren die jongeren berechten). De resultaten van deze evaluaties laten zien dat circa 10% van de reguliere instroom in het strafrechtstelsel via dit mechanisme wordt 'afgevangen' en dat de resultaten op alle vlakken positief te noemen zijn: bijna 90% van de gestraften voldoet zijn straf, er is sprake van minder recidive dan bij jongeren die via het reguliere stelsel worden gestraft (hoewel hier wel iets op af te dingen valt vanwege onvergelykbaarheid van groepen) en de programma's blijken ook preventief te werken voor de jeugdrechters zelf (het voornoemde hypocrisie-effect; jongeren gaan zich gedragen overeenkomstig de normen die ze aan anderen opleggen; Butts e.a. 2002; Pearson & Jurisch 2005).

Het Scared Straight programma, waarbij risicojongeren in aanraking komen met zware criminelen in de gevangenis die hen proberen af te schrikken, blijkt niet effectief en sorteert zelfs averechtse effecten (toename van criminaliteit), zoals blijkt uit een recente meta-analyse (Petrosino e.a. 2009).

2.4 Conclusies: de rol van (ex-)delinquenten in de politieke jeugdtaak

De inzet van deskundigen uit de doelgroep, in het bijzonder ervaringsdeskundigen, blijkt zowel buiten als binnen het veiligheidsveld een wijdverbreid fenomeen te zijn. Als we kijken naar toepassingen buiten het veiligheidsveld lijkt sprake van groei in de afgelopen jaren, vooral binnen de zorg en het onderwijs. Binnen het welzijnswerk lijkt de inzet van deskundigen uit de doelgroep tot het standaardrepertoire te behoren. Binnen het veiligheidsveld is deze groei niet of althans in veel mindere mate zichtbaar. Weliswaar zien we een sterke toename van burgerparticipatie bij de politie, maar als we specifiek kijken naar de inzet van ervaringsdeskundigen, lijkt het er eerder op dat sprake is van afnemende populariteit. Wellicht heeft het repressieve klimaat van de afgelopen jaren ertoe geleid dat de preventieve inzet van deze groep minder populair is geworden, zowel bij de politie als bij andere partijen in het veiligheidsveld.

Een tweede opvallende bevinding ten aanzien van de aangetroffen praktijken, zowel binnen als buiten het veiligheidsveld, is dat de levensduur doorgaans niet al te lang is: projecten starten, lopen een paar jaar en verdwijnen dan weer. Om vervolgens een paar jaar later weer in een gloednieuw jasje terug te keren. Van ervaringen die in het verleden of elders zijn opgedaan wordt niet al teveel geleerd. Zo lijkt het althans. Een aardig voorbeeld hiervan zijn de supportersprojecten waarbij ex-hooligans werden ingezet om risicovolle supporters te begeleiden. De resultaten hiervan leken alom positief, maar in een evaluatie uit 2010 van het veiligheidsbeleid bij BVO's zien we van dit hele fenomeen niets meer terug (Bos 2010), terwijl we in een recente evaluatie van rellen bij voetbalwedstrijden in Utrecht kunnen lezen dat het Centraal Informatiepunt Voetbalvandalisme zich zorgen maakt over een nieuwe generatie hooligans die men onvoldoende kent en waarop men te weinig greep heeft (AVV 2012). De ex-hooligans blijken te hebben plaatsgemaakt voor professionele veiligheidscoördinatoren. Deze staan minder in contact met problematische doelgroepen onder de aanhang van de clubs. Een vergelijkbare beweging kunnen we op andere terreinen waarnemen (bijv. m.b.t. straatcoaches).

De werkzame bestanddelen van het werken met deskundigen uit de doelgroep blijken vooral terug te voeren op mechanismen van peerbeïnvloeding (waar het de beïnvloeding van risicojongeren en delinquenten door deskundigen uit de doelgroep betreft) en empowerment (de re-integrerende waarde van 'het goede voorbeeld' geven voor ervaringsdeskundigen). Beide mechanismen stoelen op wetenschappelijke theorieën die in empirisch onderzoek in royale mate gevalideerd zijn. We kunnen, op hoofdlijnen althans, spreken van een evidence-based benadering.

Als we kijken naar de resultaten van concrete praktijken, blijken deze grosso modo positief te zijn, zowel voor de uitvoerende organisaties, voor de deelnemers als voor de omgeving (vastgestelde veiligheidseffecten). Hierbij moeten we wel een paar kanttekeningen plaatsen.

Hoewel praktijkprofessionals bij de politie doorgaans de meerwaarde zien van het inzetten van deskundigen uit de doelgroep, geldt dit zeker niet onverdeeld voor de gezagsdragers binnen deze organisatie. Uit verschillende studies komt naar voren dat de politieleiding soms maar met een half been in dit soort projecten staat en er liever geen betrokkenheid bij heeft. Men beschouwt het niet als core business. Dat hierover ook bij de politie verschillend wordt gedacht, blijkt uit het feit dat in den lande telkens weer nieuwe voorbeelden opduiken waarbij ervaringsdeskundigen door de politie worden ingezet. De praktijk heeft er kennelijk behoefte aan, de leiding minder, zo lijkt het.

Het vaststellen van omgevingseffecten van deze projecten kan soms lastig zijn. Bijvoorbeeld als sprake is van een kortdurende inzet door deskundigen uit de doelgroep. Toch zijn hiervoor wel enkele voorbeelden voorbij gekomen waarin tenminste op basis van een voor- en nameting is vastgesteld wat het 'effect' van een project was. Hoewel deze resultaten volgens de SMS-criteria niet hoog scoren op validiteit, is er toch reden om aan te nemen dat de besproken praktijken tenminste

in theorie effectief kunnen zijn in het terugdringen van overlast en criminaliteit. Hiervoor kunnen we verwijzen naar diverse wetenschappelijke studies die hiervoor zijn besproken.

Voor de deelnemerseffecten gaat een vergelijkbaar verhaal op. Deze zijn in enkele gevallen ook vastgesteld op basis van voor- en nametingen. Het beschikbare wetenschappelijk onderzoek geeft ons wederom vertrouwen dat deze effecten inderdaad kunnen optreden, ondanks het feit dat de empirische basis in het Nederlands onderzoek smal is.

Op hoofdlijnen biedt de inzet van (ex-)delinquenten voor de politiële jeugdtaak derhalve zeer interessante mogelijkheden, waarbij de politie ook kan leren van praktijken die zich elders hebben ontwikkeld. Tegelijkertijd moeten we constateren dat het niet altijd goed gaat en dat er ook serieuze risico's verbonden zijn aan de inzet van ervaringsdeskundigen voor de politie. Het ontbreekt vooral aan kennis omtrent de concrete condities waaronder dit soort aanpakken succesvol kan zijn. Deze betreffen bijvoorbeeld de instroom van deelnemers, de doelgroep of het gebied waarop de aanpak zich richt, de doelstellingen die worden geformuleerd, de wijze waarop de organisatie en de begeleiding van de deelnemers wordt vormgegeven, etc. De literatuur maakt duidelijk dat hierin belangrijke slaag- en faalfactoren gevonden kunnen worden. Kunnen praktijken uit andere sectoren risicoloos worden overgenomen? Of zijn er doelgroepspecifieke effecten te verwachten? (Wat in het onderwijs met leerlingen werkt hoeft niet te werken voor jongeren met politiecontacten, etc.).

3. Overzicht en beschrijving van projecten

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk bieden we een overzicht en een beschrijving van de door ons verzamelde projecten⁶. De centrale vraag daarbij is wat opvalt. We richten ons zoals aangegeven ten eerste op de maatschappelijke doelstelling van projecten, waaronder de mate waarin ze zijn gericht op de objectieve dan wel de subjectieve veiligheid. Ten tweede komt de werkwijze aan de orde, waaronder de samenstelling van de deelnemersgroep en de (hoofd)activiteit waaruit het initiatief bestaat. Als derde kijken we naar de manier waarop de initiatieven zijn georganiseerd. Dan gaat het uitdrukkelijk ook om de rol van de politie, dus de manier waarop zij haar betrokkenheid heeft georganiseerd. Ten vierde en laatste bekijken we enkele randvoorwaarden, waaronder de looptijd (loopt een bepaald project nog of is het gestopt?) en – van groot belang voor een vervolgstudie – de mate waarin initiatieven zijn gedocumenteerd en – liefst – geëvalueerd. Want uiteindelijk zijn we met deze studie ook op zoek naar de vraag of het zin heeft om bij de aanpak van onveiligheid (jeugdige) doelgroepdeskundigen in te zetten. Werkzame bestanddelen vormen de graal waarnaar de toegepaste criminologie bij dit thema op zoek is.

We concentreren onze analyse op de uiteindelijke groep van 32 casus die we na een proces van inclusie en exclusie (zie vorig hoofdstuk voor de criteria) opnamen in het onderzoek. Hoe dat proces er op hoofdlijnen uitzag bespreken we in de volgende paragraaf. We ronden in de laatste paragraaf af met wat opvalt aan de geïncludeerde casus en enkele vragen die de analyse van bevindingen oproept. Sommige kunnen we al enigszins beantwoorden. Anderen zullen we verder dienen beantwoorden aan de hand van het vervolgonderzoek.

3.2 Het feitelijke proces van selecteren en schrappen

Na een zoekproces waarin we het aantal projecten lieten aangroeien tot 64 stuks, bezaten we een Excel-bestand met initiatieven rijp en groen door elkaar heen. Voorbeelden waren casus waarbij leerlingen van een middelbare school in Utrecht fungeerden als vertrouwenspersoon voor andere leerlingen, initiatieven rond jonge voetbalhooligans, projecten waarin de veiligheid in het openbaar vervoer centraal stond (zonder een duidelijke afbakening van de doelgroep) en initiatieven als ‘Kids & Space’ (o.a. in Hengelo en Hilversum). Daarin mochten jongeren meedenken over de inrichting van de openbare ruimte. En we troffen ook wel projecten aan waarin initiatiefnemers probeerden met theater en comedy de problemen met jeugd aan te pakken. Denk aan de Amsterdamse ‘Streetcomedians’, waarbij het de bedoeling is om met comedy met elkaar in contact te komen (bewoners en jongeren) en problemen te bespreken.

Strikt genomen was zelfs in lang niet alle gevallen sprake van projecten. Soms verwezen gevonden casus eerder naar een werkmethode, dan dat het ging om een afgebakend project. We zochten naar casus in bibliotheken, waaronder die van de Politieacademie, de Koninklijke Bibliotheek en van universiteiten, we zochten in databestanden (waaronder de nominaties voor de Hein Roethofprijs⁷)

⁶ Zie het overzicht in de bijlage.

⁷ De Hein Roethofprijs is een jaarlijkse prijs van het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid (CCV) voor het (dan) meest veelbelovende project omtrent criminaliteitspreventie. Er is een open inschrijving.

en projectenbanken (waaronder die van het CCV⁸) op internet en we zetten zelfs nog een vraag uit in enkele discussiegroepen op het sociale medium LinkedIn, waaronder Veiligheidshuizen, Jeugd en Veiligheid, maar ook een discussiegroep van het vakblad Binnenlands Bestuur. De uitvraag op LinkedIn leverde niet heel veel extra op, afgezien van netwerkcontacten die in een vervolgonderzoek goed van pas zullen komen en toch nog enkele projecten die we niet kenden.

Toen we eenmaal beschikten over – per gevonden casus – een korte beschrijving en veelal ook documentatie, besloten we de gevonden 64 projecten te gaan coderen (zie codeboek in de bijlage). Dat deden we door te bezien hoe elk van de casus scoorde op een aantal aspecten (variabelen). Dat dwong ons om te letten op wat nu echt de essentie was bij een bepaalde casus, even los van alle nuances die we eerder in onze beschrijvende teksten over een casus verwerkten. Doel van het coderen was ook om patronen te kunnen zien, dus de vraag te kunnen beantwoorden wat nu eigenlijk opvalt.

Van de 64 gescoorde projecten valt de helft af. Uitval van een casus werd ingegeven door:

- de afwezigheid van maatschappelijke veiligheidsdoelstelling(en);
- een te marginale rol van ervaringsdeskundige(n);
- geen politiebetrokkenheid;
- een onvoldoende score op evalueerbaarheid;
- afronding voor het jaar 2000;
- buiten de definitie van het onderzoek vallende doelgroep.

De belangrijkste redenen om projecten uiteindelijk toch niet mee te nemen in de eindselectie was desalniettemin de betrokkenheid van de politie. Daarmee viel direct bij het coderen van de casus ongeveer de helft af en stond de teller op 32. Mogelijk zijn we daarmee te streng geweest (zie een verdere discussie daaromtrent in de slotparagraaf). Echter, gezien de aard van het onderzoeksvoorstel en de opdrachtgever meenden we dat het om projecten moest gaan waarin de politie op enigerlei wijze deelnam: van een lichte deelname (bijvoorbeeld als lid van een stuurgroep), feitelijke betrokkenheid in de uitvoering (leveren van personeel) tot het leiden van een project.

We zijn ons terdege bewust van de beperkingen van ons selectieproces. De overgebleven 32 zijn vermoedelijk een ondergrens van casus waarbij (ook) de politie een aandeel had, omdat de kans aanwezig is dat we ondanks de inspanningen eenvoudigweg projecten en initiatieven over het hoofd hebben gezien. Mogelijk (en waarschijnlijk) zagen wij nog enkele casus over het hoofd. Dat is alleen een probleem voor de analyse als sprake is van een systematische fout⁹, dus wanneer we met onze zoekwijze bij voorbaat een heel specifiek type casus hebben uitgesloten.

3.3 Maatschappelijke doelstellingen projecten en initiatieven

Inleiding

Allereerst beoordeelden we de casus op de formulering van maatschappelijke doelstellingen. Was er sprake van al dan niet expliciete veiligheidsdoelstellingen? We keken naar het aspect dat binnen die doelstellingen centraal werd gesteld – de objectieve en/of de subjectieve veiligheid – en we bekeken

Winnaars waren o.a. in 2000 de Marokkaanse buurtvaders, de Rotterdamse stadsmariniers in 2006 en in 2008 het Haagsche Jongeren Toezicht Team. Hein Roethof was als Kamerlid voor de PvdA destijds voorzitter van de commissie Kleine Criminaliteit (1983).

⁸ Het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid te Utrecht.

⁹ Vergelijkbaar met de systematische non respons in steekproeven.

focus bi een bepaalde casus. Daarmee keken we naar de vraag of een casus is gericht op een specifiek gebied (bijvoorbeeld de buurt veiliger maken), een doelgroep (o.a. overlastgevende jeugd aanspreken) of juist de gerichtheid op een individu (persoonsgerichte interventies op heel specifieke jongeren).

Tabel 3.1 Variabelen maatschappelijke doelstellingen

		Aantal projecten en initiatieven
Formulering maatschappelijke veiligheidsdoel(en)	<i>Expliciet</i>	27
	<i>Impliciet</i>	5
	Totaal	32
Aspect	<i>Objectieve veiligheid</i>	16
	<i>Subjectieve veiligheid</i>	3
	<i>Gemengd</i>	13
	Totaal	32
Focus	<i>Gebied</i>	14
	<i>Groep</i>	14
	<i>Individu</i>	4
	Totaal	32

Formulering maatschappelijke veiligheidsdoelstellingen

We selecteerden steeds casus die een (al dan niet expliciete) gerichtheid hadden op maatschappelijke veiligheidsdoelen. Dus voorbeelden waarbij die doelstelling er niet was, omdat het project bijvoorbeeld vooral en uitsluitend was gericht op positieverbetering van jongeren of zelfs imagoverbetering werden uitgesloten. Zo hebben we de casus 'Hang Around' uitgesloten. Het betrof daarbij een landelijke wedstrijd voor jongeren en jongerenwerkers om met name het imago van hangjongeren te verbeteren. De veiligheidsdoelstellingen waren daarbij niet het voornaamst. Het betrof kortgezegd een aantal projecten rond jeugdparticipatie waarin bijvoorbeeld pannenkoeken werden gebakken met de politie en waarin jong en oud bij elkaar werden gebracht om meer begrip voor elkaar te kweken. Dat zijn allemaal elementen die (indirect) kunnen bijdragen aan meer veiligheid en een leefbare omgeving, maar de doelstelling was hoe dan ook niet duidelijk veiligheidsgerelateerd. De literatuur (zie vorige hoofdstuk) laat zien dat dit soort activiteiten wel veiligheidsconsequenties kunnen hebben, maar dat wisten we vooraf nog niet.

Na onze selectie blijkt direct dat van de 32 casus er 27 waren met een min of meer duidelijke, expliciete veiligheidsdoelstelling. Denk aan de 'Surveillanceteams Buurtjongeren' van het Trajectum College in Utrecht. Daarbij staat in de subsidieaanvraag:

"Omwonenden geven aan dat er regelmatig overlast is tijdens schooltijden, vooral wanneer leerlingen van de scholen naar de gymzaal gaan en weer terug. Ook na schooltijd wordt overlast door leerlingen ervaren. Om de overlast tegen te gaan wordt een buurtteam opgezet, bestaande uit leerlingen van het Trajectum (voorheen Vader Rijn) college en het ISK-Pouwerschool. (...) Deze aanpak heeft als doel:

- de jongeren een positieve bijdrage laten leveren aan de leefbaarheid en veiligheid in de buurt van het Trajectum College en het ISK-Pouwerschool;

- het verbeteren van het imago van jongeren in de buurt en jongeren van het Trajectum College en het ISK-Pouwerschool in het bijzonder;
- jongeren betrekken als ondersteuning bij activiteiten op school en in de buurt;
- contacten onderhouden met bewoners, ondernemers over overlast, acties en resultaten"

En ook bij het project 'Grote Broer' in Breda en 'Onze Toekomst' in Utrecht is er onmiskenbaar een expliciete veiligheidsdoelstelling. De 'Grote Broer' richt zich op de Bredase probleemwijk Geeren-Zuid. Het gaat in dat project om het zoeken van oudere jongens (wat dat zijn het vaak) tussen de zeventien en drieëntwintig jaar oud die onder begeleiding van het jongerenwerk en met betrokkenheid van de politie de jongere overlastgevende jeugd tot en met zestien jaar aanspreken op normoverschrijdend gedrag. De bedoeling is dan dat deze oudere jongens worden voorzien van een dagbesteding. In 2009 evalueerde onderzoeksbureau DSP de 'Grote Broer' en concludeerde in haar rapportage (p. 21):

"De doelstellingen van Grote Broer zoals beschreven in de documenten zijn:

- 1 Het bevorderen van veiligheid in de wijk en het voorkomen van overlast.
- 2 Dertig jongeren per jaar aan Grote Broer verbinden.
- 3 Jongeren weer toekomstperspectief bieden.
- 4 Verbeteren van sociale cohesie in de wijk".

Uit die evaluatie bleek overigens dat de meldingen van overlast en misdrijven in de buurt zouden zijn afgenomen. Voor de doelstelling van 'Onze Toekomst' zijn kennelijk toch nog wat meer woorden nodig om het doel duidelijk te maken. Bijzonder aan dat initiatief is dat dan wel weer dat de doelgroep – Marokkaanse jeugd – tamelijk scherp wordt afgebakend:

"Vanuit het preventieve doel van het project is bij de start in 2006 als algemeen doel geformuleerd: "het voorkomen van een criminele loopbaan van Marokkaanse jongeren." Aansluitend op de breedte van de problematiek en vanuit het preventieve karakter, is in het Plan van Aanpak 2006 gekozen voor een pakket van maatregelen op het brede terrein van gezin, school, werk en vrije tijd. Als specifieke doelen is gekozen voor het versterken van de betrokkenheid van de Marokkaanse gemeenschap – van Marokkaanse ouders in het bijzonder - en het vergroten van de deskundigheid van professionals over de doelgroep. Ook is ingezet op een betere aansluiting van preventieve maatregelen op de repressieve en curatieve aanpak in de justitiële afhandeling. In Onze Toekomst II (2010 en verder) is die lijn voortgezet. Het plan beoogt een trendbreuk in de betrokkenheid van Marokkaans-Nederlandse jongeren bij criminaliteit en overlast en in de mate van schoolverzuim en werkloosheid." (...) Doel peertraject: "Met inzet van de peers aan (Marokkaans-Nederlandse) jongeren geven van voorlichting over de risico's van drugs, alcohol en gokken " (Gemeente Utrecht, 2011 Stand van zaken Onze Toekomst, p.9 en 25).

In de overige gevallen was die doelstelling er ook wel, maar moest ze worden afgeleid van bijvoorbeeld formuleringen in projectplannen of evaluaties. Bekend is vanuit de bestuurskunde dat doelstellingen lang niet altijd duidelijk en afgebakend zijn (Bovens e.a. 2010). Soms ook om politiek-strategische redenen. Om redenen van profilering kan het zo nu en dan handig zijn om de doelstelling niet helemaal scherp te formuleren. Ook gebeurt het soms dat de uitvoerders van een project niet al te hard willen worden afgerekend op hun doelstellingen en er behoefte is aan ruimte om tijdens het project de doelen bij te stellen. Ook dan worden de doelen opzettelijk vaag gehouden.

Des te meer valt op dat dit bij de meeste projecten in onze selectie wel duidelijke doelstellingen waren.

Minder expliciete veiligheidsdoelstellingen zijn er desalniettemin bijvoorbeeld bij projecten rond jongerenbuurtbemiddeling. Daarbij moesten de initiatieven indirect leiden tot meer veiligheid in de buurt. Dus de reden van de minder expliciete formulering heeft vermoedelijk niet zozeer te maken met strategische overwegingen. Bij het 'Straattalentteam' in Leeuwarden, een onderdeel van 'Full Colour' en 'Youth at Risk' in Apeldoorn ging het toch vooral om het bevorderen van een positieve binding met de samenleving en er was als intern doel: uitzicht op een maatschappelijk constructieve carrière. Denk ook aan het project dat we aantreffen in Maastricht Wykerpoort dat was georganiseerd rondom bepaald gedragscodes in de wijk. Hierbij ging het vooral om het verbeteren van het leefklimaat van de wijk, door conflictbemiddeling tussen bewoners (overlastgevers en gedupeerden) door jongeren zelf, ondersteund door jongerenwerkers. 'Youth at Risk' is in minstens drie gemeenten uitgevoerd en werd ook in 2002 geëvalueerd door het toenmalige NIZW, het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (Berger & Booi, 2002). Doel van het programma was volgens de evaluatie:

'(...) om het probleemgedrag van de jongeren te verminderen en de integratie van de jongere in de maatschappij te bevorderen. Meer specifiek wordt van de deelnemers verwacht dat zij op de verschillende levensgebieden, ook wat betreft contacten met politie en justitie, beter gaan functioneren. De operationalisatie van de doelstelling van het programma, op basis waarvan beoogd wordt de afname van het probleemgedrag te bereiken is: de jongeren positieve, toekomstgerichte doelen te laten stellen, en daar verantwoordelijkheid voor te leren nemen. (...) Een tweede doel van YAR, te weten het operationaliseren van de community en het bereiken van visieverandering binnen de community ten aanzien van probleemjongeren, is niet geoperationaliseerd" (Berger en Booi, 2002, p.45).

Aspect

Verder valt direct op in tabel 3.1 dat, afgezien van drie casus, alle projecten in de selectie waren gericht op minstens de objectieve onveiligheid, dus op de feitelijke problematiek en niet (uitsluitend) op veiligheidsgevoelens. We noemden al het project 'Buurtjongeren' van het Trajectum College in Utrecht en ook het reeds genoemde Bredase project 'Grote Broer' richt zich vooral op de objectieve veiligheid. In zowel Utrecht als Breda moest overlast van de jeugd worden voorkomen en bestreden¹⁰. Dan moest bijvoorbeeld de overlast omlaag of de criminaliteit door de deelnemers zelf moest worden gestopt (recidive-vermindering). Een van de drie casus waarin vooral de subjectieve onveiligheid het mikpunt is, zijn de 'JeugdPreventieTeams' in Amsterdam (toezicht door jongeren). Daarin werd heel nadrukkelijk ingezet op het veiligheidsgevoel. Wat hoe dan ook opvalt is dat er niet veel projecten in de selectie zitten die (vooral) gericht zijn op het onveiligheidsgevoel. Mogelijk heeft dat van doen met de wens van de politiek en de samenleving om met klinkende en – dus – meetbare resultaten te komen.

¹⁰ Projectnamen zorgen overigens in Nederland geregeld voor verwarring. Zo is een Jeugdpreventieteam (JPT) in Zuid-Holland een gezamenlijk hulpverleningstraject van politie en jeugdzorg om (beginnende) criminele jeugd op het rechte pad te krijgen. In Helmond is een JPT een gebiedsgericht overlastbestrijdingsteam van gemeente, politie en welzijnswerkers en in Amsterdam gaat het nadrukkelijk om toezicht door jongeren.

Focus op gebied, groep of individu

We betrokken steeds de initiatieven die een gerichtheid hadden op maatschappelijke veiligheid.¹¹ Bij de focus van de initiatieven is direct duidelijk (volgens tabel 3.1) dat er maar weinig – vier van de tweeëndertig – zijn gericht op het individu. De overige 28 zijn gelijk verdeeld over gebiedsgerichte en groepsgerichte initiatieven. Een casus waarin de insteek toch vooral persoonsgericht is, is het project ‘Buddies’ uit het Rotterdamse Delfshaven. Daarin coachen ex-hangjongeren (andere) jongeren met enkelvoudige problematiek. Dus dat zijn dan zeker niet – en begrijpelijk – de hele zware gevallen. Ze helpen hun pupillen om terug te gaan naar school, om werk te zoeken en om geen overlast (meer) te veroorzaken. En ook de al genoemde ‘Youth at Risk’-projecten zijn voornamelijk gericht op het individu.

In Rotterdam Delfshaven wordt sowieso veel geëxperimenteerd met initiatieven waarbij (voormalige) probleemjongeren de huidige probleemjongeren op weg proberen te helpen. Bekende initiatieven zijn ‘The Urban Family’ (wegens geen politiebetrokkenheid niet opgenomen in huidige selectie) en het daaraan direct verwante project ‘Hart voor de Zaak’; respectievelijk gericht op een Antiliaans-Surinaamse hanggroep (de Bellamy-groep) en Marokkaanse risicojeugd uit Rotterdam-West (met name Spangen). Steeds worden jongeren aan de hand genomen door mentoren die zelf ooit op straat vertoefden en veelvuldig betrokken waren bij jeugdcriminaliteit. Interessant is dat één van de begeleiders van ‘The Urban Family’ (een rapper) tegenwoordig in een andere deelgemeente aan het werk is als jongerenwerker. Het initiatief werd ooit opgezet door een autochtone jongerenwerker die zelf een verleden had op straat en met het strafrecht. Op de simpele vraag van de jongerenwerker aan de Bellamy-groep wat zij nou eigenlijk wilden met hun leven, was ‘The Urban Family’ het antwoord. In een stichting wordt geld verdiend met klussen ten einde (reeds gebeurd) een muziekstudio bij elkaar te kunnen sparen. De jongens van het eerste uur hebben inmiddels een album opgenomen. De inkomsten van de stichting worden nu gebruikt om andere risicojeugd te begeleiden. Opdrachtgevers voor de klussen zijn onder andere de lokaal actieve woningbouwcorporaties en de gemeente Rotterdam. Voor de gemeente wordt post rondgebracht en voor de corporaties wordt ander andere gerepareerd en geschilderd.

Casus die zijn gericht op groepen leggen bijvoorbeeld de nadruk op overlastgevende en criminele jeugd (denk aan het Utrechtse ‘Marco Poloteam’ en de Amsterdamse ‘JPT’s’) of jeugdige voetbalhooligans (denk aan het speciale project daarvoor vanuit FC Groningen en Vitesse Arnhem). De eerste categorie lijkt op het eerste gezicht het best te passen bij de doelstelling van ons onderzoek, maar ook in projecten met jeugdige voetbalhooligans wordt geregeld gewerkt met ervaringsdeskundigen. Strikt genomen gaat het eerder om een bepaalde werkmethode of methodiek. Oud-hooligans proberen dan de jongere voetbalfans op het rechte pad te krijgen of te houden. Het gaat dan uiteraard vooral om wangedrag tijdens of rond voetbalwedstrijden en niet zozeer overlast en criminaliteit buiten die evenementen om.

Gebiedsgerichte casus zijn onder andere de projecten met de Maastrichtse gedragscodes (reeds genoemd), ‘Street Watch’ en ‘Trek die Lijn’. In Maastricht is het de bedoeling dat de hele buurt leefbaarder wordt met de gedragscodes, los van specifieke doelgroepen. ‘Street Watch’, in onder andere Voorburg en Zoetermeer, richt zich op gebieden waarin veel overlast en vervuiling is door middelbare schooljeugd. Leerlingen in het project spreken (andere) middelbare schooljeugd aan op hun gedrag. Hoewel daarmee de doelgroep toch ook helder lijkt, is uiteindelijk het gebied waarop

¹¹ Het gaat in deze fase van het onderzoek (nog) niet om de deelnemerseffecten.

het project zich richt toch duidelijker dan de doelgroep. Het gaat immers om alle middelbare schooljeugd en niet (ook logisch gezien de aard van het project) om risicojeugd of delinquente jeugd. Op de website van het Oranje Nassau College uit Zoetermeer wordt duidelijk hoe deze toezichthoudende leerlingen te werk gaan:

‘De school heeft gecertificeerde streetwatchers. Dit zijn leerlingen die, geselecteerd op basis van (beroeps)interesse, de training tot streetwatcher hebben afgerond. Deze training wordt verzorgd door Stichting Mooi Jongerenwerk en de politie Zoetermeer. Als streetwatcher leveren deze meisjes en jongens uit zowel de onder- als bovenbouw een positieve bijdrage aan de leefbaarheid in en rond de school. Zij dragen (mede) zorg voor goede omgangsvormen en een goede sfeer tussen de verschillende doelgroepen binnen en buiten de school. De streetwatchers gaan onder leiding van een coördinator, uitgerust met portofoon en gekleed in herkenbare hesjes, in duo's de wijk in tijdens de pauzes van de school.’ (<http://www.onc.nl/clauslaan/streetwatch>, bezocht op 30 juli 2012)

3.4 Werkwijze

Hoofdactiviteit

Op basis van de beschikbare documentatie over projecten bekeken we ook de samenstelling van de deelnemersgroep en de hoofdactiviteit. Om met dat laatste te beginnen. In een enkele casus kan vanzelfsprekend sprake zijn van meerdere activiteiten in een project. Naast toezicht houden is het geregeld ook de bedoeling dat deelnemers weer hun weg vinden in de samenleving en dat bijvoorbeeld ook wel aan conflictbemiddeling wordt gedaan tussen jongeren en de buurt. We bekeken echter steeds op grond van de beschikbare informatie wat ook echt (aannemelijk) de hoofdactiviteit was. Bij het Utrechtse ‘Marco Poloteam’, een al jaren bestaand politie-initiatief waarin jongeren toezicht houden, was het zeker ook de bedoeling om de deelnemers te helpen met de weg naar arbeid en scholing. In hoofdstuk twee gaven we reeds aan dat het hier voornamelijk leer-werktrajecten betreft. Voor het Amsterdamse ‘Be Ware Watch Out’ was dat precies zo. Maar toch werd daar gekozen om ‘toezicht houden’ als hoofdactiviteit te zien. De top drie van hoofdactiviteiten was toezichthouden zoals bij de twee hiervoor genoemde toezichtteams (1), coaching en mentoring (2) zoals het geval is in onder andere de aangehaalde initiatieven rondom jonge voetbalhooligans en het Helmondse ‘Shouf Kedemk’ en als laatste (3) projecten waarin het toch vooral gaat om conflictbemiddeling tussen de jeugd en de buurt. Een voorbeeld daarvan zijn naast het al genoemde gedragscodeproject in Maastricht ook de zogeheten ‘JOLO’-projecten, waarover verderop meer.

In Helmond wordt reeds enkele jaren geëxperimenteerd met het project ‘Shoud Kedemk’ (‘Kijk vooruit’) waarin twee ex-jeugddelinquenten proberen te realiseren dat allochtone jeugd op straat geen extreem gedrag meer vertoont en dat jongeren elkaar aanspreken op normoverschrijdend gedrag. De twee hebben destijds – als doelgroepjongeren – met succes het zogeheten ‘AJID’-project doorlopen. ‘AJID’ stond voor Allochtone Jeugd in Detentie en wordt nu aangehaald als Alle Jeugd in detentie. Het initiatief wordt getrokken door de gemeente en richt zich op het trainen van jongeren die net terug zijn van een jeugddetentie. Het gaat daarbij om een nazorgproject. De training gebeurt door professionals en hoort daarom niet thuis in onze selectie. In tegenstelling tot ‘Shouf Kedemk’ dat

immers door twee oud 'AJID'-pupillen wordt uitgevoerd. Beide initiatieven werden in 2010 geëvalueerd. In de rapportage, van adviesbureau K + V, staat bijvoorbeeld, op pagina 2:

'Shouf Kedemk wordt uitgevoerd door twee succesvolle ex-deelnemers aan het AJID project. De gemeente wil deze ervaringsdeskundigen onder professionele begeleiding inzetten om de ernstige overlast van groepen (allochtone) jongeren in bepaalde Helmondse wijken aan te pakken en positieve contacten tussen deze jongeren en wijkbewoners te bevorderen.

Beide projecten richten zich (mede) op het tegengaan van polarisatie in de Helmondse samenleving. Hierbij wordt door de onderzoekers opgemerkt dat de relatie met polarisatie en radicalisering niet volledig evident is.'

Zoals gezegd richten onder andere de 'JOLO'-projecten in onder meer Rotterdam, Barendrecht en Almere zich op conflictbemiddeling. De afkorting staat voor: *jongeren lossen het op*. De projecten worden ondersteund door Movisie, een landelijk kennisinstituut op welzijnsgebied, die meent dat eigenlijk veeleer sprake is van een werkmethode. Jongeren en bewoners worden begeleid door jongerenwerkers en opbouwwerkers, maar toch vooral aangespoord om zelf mee te werken aan oplossingen bij gerezen problemen. Op de website van Movisie¹² wordt toekomstige opdrachtgevers – dat zullen toch vooral gemeenten zijn – op het hart gedrukt:

'De werkwijze past in een nieuwe benadering. Jongeren en scholieren zijn eigenmachtig en kunnen met zo weinig mogelijk middelen hun leefwereld verbeteren. U faciliteert daarbij, maar niet als eigenaar van het probleem.'

Overige hoofdactiviteiten die wij waarnamen zijn bijvoorbeeld voorlichting, organisatie van activiteiten en zelfbeheer. Voorlichting zagen we bijvoorbeeld bij het deelproject 'Peereducatie' in het bredere stadsprogramma 'Onze Toekomst' in Utrecht. Dat programma beoogt een integrale aanpak om de problemen met Marokkaans jeugd in de Domstad aan te pakken. Een van de deelprojecten, voor ons relevant is zogeheten peereducatie. Daarbij geven ervaringsdeskundige jongeren voorlichting aan andere jongeren over drugs, alcohol en gokken.

Organisatie van activiteiten gebeurde in het 'PRIMA-plan' (participatiepanels in Oss). Jongeren deden daar onder meer mee aan een zakgeldproject, een filmproject, gemengde breakdancegroepen, een capoeiragroep¹³, een bezoek aan kamp Vught, een internationaal voetbaltoernooi en een open dag van jongerencentrum 't Honk. Bepaalde jongeren worden verder bereikt via het panel van moeders, het spreekuur van de schoolconsulent, een focusgroep bij 't Honk, de gemengd samengestelde jongerenraad, de gezinscontactpersoon bij de Opvoedingswinkel en de coach bij het jongerenloket van Way2Go.

Zelfbeheer was aan de orde als hoofdactiviteit bij het reeds in paragraaf 2 aangehaalde 'Kids & Space'. Naast zelfbeheer (van openbare ruimte) was ook feitelijk ook sprake van – noem het – beleidsondersteuning. Jeugd wordt al in de planfase, maar ook later in de uitvoeringsfase, betrokken bij de inrichting van de publieke ruimte. Met het doel – uiteraard – om overlastproblematiek te voorkomen.

¹²

http://www.movisie.nl/137286/def/home/praktijkvoorbeelden/jongeren_lossen_het_op_met_jolo/?onderwerp=Jongerenparticipatie&toonLinkerMenu=False, bezocht op 30 juli 2012.

¹³ Capoeira is een activiteit die het midden houdt tussen een rituele dans en vechtsport. Ze is oorspronkelijk afkomstig uit de sloppenwijken van Rio de Janeiro in Brazilië.

Tabel 3.2 Variabelen werkwijze

		Aantal projecten en initiatieven
Samenstelling deelnemersgroep	<i>(Ex-)delinquenten</i>	7
	<i>(Ex-)risicjongeren</i>	7
	<i>Jongeren uit risico-omgeving</i>	7
	<i>Gemengd</i>	11
	Totaal	32
Hoofdactiviteit	<i>Toezicht in publieke ruimte</i>	15
	<i>Coaching en mentoring</i>	9
	<i>Conflictbemiddeling</i>	6
	<i>Voorlichting/educatie</i>	1
	<i>Outreach</i>	3
	<i>Organisatie van activiteiten</i>	3
	<i>Maak-, reparatie- en</i>	1
	<i>onderhoudsactiviteiten</i>	1
	<i>Zelfbeheer</i>	
	<i>Overige ondersteuning politietaken</i>	1
	<i>Beleidssteuning (niet politie)</i>	1
	Totaal	41*

*Bij een aantal projecten/initiatieven zijn meerdere hoofdactiviteiten te onderscheiden.

Samenstelling deelnemersgroep

In slechts zeven van de tweeëndertig casus in onze selectie is sprake van een deelnemersgroep van uitsluitend (ex-)delinquente deelnemers.¹⁴ Dat was onder andere zo bij de al genoemde projecten rond jeugdige voetbalhooligans, bij de jongerentoezichtteams in Den Haag ('JTT'), het Utrechtse 'Marco Poloteam' en 'Be Ware Watch Out' in Amsterdam. Maar ook bij het al genoemde 'Shouf Kedemk' in Helmond is uiteraard sprake van de inzet van ex-delinquente ervaringsdeskundigen, zo beschreven we reeds. Vaker zijn projecten gericht op risicojeugd, bijvoorbeeld in het kader van preventie, of is er een gemengde deelnemersgroep. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het 'BOS'-project uit Amsterdam (al gestopt in 2010) waarin Buurt, Onderwijs en Sport (vandaar de drieletterige afkorting) met elkaar werden verbonden om veiligheidsproblemen de baas te kunnen.

Het komt geregeld voor dat de ambities van een deelnemersgroep gaandeweg naar minder ambitieus wordt bijgesteld. Dat verschijnsel komt in allerlei trajecten voor waarin wordt gewerkt met zwaardere doelgroepen en heet ook wel *creaming* of *afoming*. (Brons 2008; en Engbersen 1990, nam dat verschijnsel waar bij sociale diensten). Vooral initiatieven waarin wordt afgerekend op output zijn gevoelig voor dat verschijnsel van bijstelling van de doelgroep naar beneden. Om de output te verhogen richt een project dat aanvankelijk was gericht op zwaardere jeugddcriminelen zich

¹⁴ Een deelnemersgroep is niet hetzelfde als de doelgroep. Met deelnemersgroep bedoelen we de groep waarmee de maatschappelijke veiligheid moet worden gerealiseerd. De doelgroep is de groep waarop het beleid (project e.d.) is gericht.

dan bijvoorbeeld op lichtere subcategorieën of soms zelfs first offenders. In een vervolgonderzoek kan pas worden nagegaan wat deze verklaring waard is om uit te leggen hoe het kan dat maar weinig projecten in onze selectie op (uitsluitend) een zwaardere deelnemersgroep gericht zijn.

Van de 32 casus zijn er echter 11, waarbij de deelnemersgroep gemengd is. Dat was bijvoorbeeld zo bij 'Beware Watch Out' in Amsterdam, bij het Bredase project de 'Grote Broer' waarbij oudere jongens de jongere jeugd in de gaten houden en bij projecten rondom buurtbemiddeling. Ook daar werden en worden (ex)delinquenten ingezet, (ex) risicojeugd als jongeren uit een risico-omgeving.

3.5 Organisatie

Inleiding

We bekeken ook wie de leidende organisatie was, dus de voornaamste 'trekker' van een bepaald initiatief. Uiteraard wilden we op die manier nagaan wat het feitelijke aandeel was van de politie in de door ons geselecteerde casus. Zoals gezegd is bij alle door ons uiteindelijk geselecteerde projecten sprake van politiebetrokkenheid, ook al zou dat maar heel minimaal zijn.

Tabel 3.3 Variabelen organisatie

		Aantal projecten en initiatieven
Leidende organisatie	<i>Welzijn/jongerenwerk</i>	15
	<i>Politie</i>	3
	<i>Gemeente</i>	6
	<i>Onderwijs</i>	1
	<i>Zorg</i>	0
	<i>Overig</i>	7
	Totaal	32
Rol politie in praktijk	<i>Leidende organisatie (in samenwerkingsverband)</i>	2
	<i>Leidende organisatie (geen samenwerkingsverband)</i>	1
	<i>Deelnemer in samenwerkingsverband</i>	29
	Totaal	32

De leidende organisatie

We zien in bovenstaande tabel dat bij iets minder dan de helft van de geselecteerde projecten welzijn (in de praktijk vooral het jongerenwerk) de trekker is van de projecten. Daarna volgt op de tweede plaats – met afstand – de categorie 'overig' en gemeenten op de derde plaats. Slechts bij drie gevallen is er sprake van de politie als trekker. Dat is zo bij het 'Marco Poloteam' in Utrecht, 'Be Ware Watch Out' in Amsterdam en bij de diverse initiatieven met zogeheten 'Politie-junioren'. Om met dat laatste te beginnen. Een politiejunior is een jeugdige en vrijwillige toezichthouder die in opdracht en

onder aansturing van de politie een oogje in het zeil houdt in de openbare ruimte.¹⁵ Voor de junioren is aldus sprake van een bijbaan bij de politie. In tegenstelling tot andere reeds genoemde toezicht-door-jongerenteams hebben zij daarom geen strafrechtelijke antecedenten. Doel is volgens de gemeente (die de politie betaalt voor de junioren) om de dialoog met alle jeugd te stimuleren (dus niet alleen probleemjeugd) en hinderlijk en overlastgevend gedrag tegen te gaan.

Bijvoorbeeld Weert zet om deze reden deze juniors in, in navolging van andere Limburgse gemeenten als Venlo en Roermond. Interessant is dat de politie in het Utrechtse Amersfoort wegens vermoedelijk een kerntakendiscussie (maar dat moeten we verder uitzoeken) de junior weer heeft afgeschaft. Echter: in oktober 2011 stelde daar de gemeenteraadsfractie van GroenLinks schriftelijke vragen aan het college met het doel de politiejunior weer in ere te herstellen. De vragen werden gesteld in het teken van de behandeling van de begroting voor 2012. Het college antwoordde dat de politie-junioren inmiddels succesvol zijn vervangen door het team Toezicht en Handhaving.¹⁶ Dat zijn gemeentelijke handhavers, volwassenen en 'beroeps' dus. Het verminderde aantal aanmeldingen, de benodigde begeleiding en de bijkomende kosten waren voor de politie redenen om te stoppen met de inzet van politie-junioren. Het College ziet geen reden om het initiatief nieuw leven in te blazen.

Aannemelijk is, dat de kerntakendiscussie een rol heeft gespeeld bij de waarneming dat de meeste projecten niet worden geleid door de politie. Een bekend element uit die discussie is immers dat de politie zich weer (meer) wilde toeleggen op opsporing en handhaving (Van der Torre 2007). Het begeleiden van jongerentoezichtteams en politie-junioren valt daar kennelijk niet onder. Reeds bekend was dat 'Be Ware Watch Out' al bij de oprichting in de jaren negentig met argusogen werd gevolgd door de rest van het Amsterdamse politiekorps (Bervoets, 2006). Initiatiefnemer Rob Raat was politieman, maar zou zich gaandeweg toch volgens zijn collega's teveel hebben ontpopt tot een soort jongerenwerker. De kerntakendiscussie maakt vermoedelijk dat veel van de door ons geselecteerde projecten worden geleid door welzijn (jongerenwerkers en opbouwwerkers).

Op de tweede plaats, we gaven het al aan, volgt met afstand de wat vage categorie 'overig'. Daarachter gaan organisaties schuil als voetbalclubs (Groningen en Vitesse met hun anti-hooligansprojecten), particuliere organisaties cq stichtingen en soms ook wel reïntegratiebedrijven. Een voorbeeld van een particuliere organisatie treffen we aan bij het reeds afgesloten beveiligingsproject 'ConnectActief' in Bos en Lommer te Amsterdam. Jongeren werden daar klaargestoomd voor een baan in de reguliere beveiliging door eerst ervaring op te doen (en scholing) in het beveiligingsproject. Ze haalden dan ook hun officiële beveiligingsdiploma.

Op de derde plaats is de trekker geregeld de gemeente. Dat sluit aan bij de wens van de politiek om de gemeenten ook daadwerkelijk de regisseur (en initiatiefnemer) te laten zijn in het moderne veiligheidsbeleid (oa Van Steden 2010). Denk dan aan de tientallen gemeenten die de afgelopen jaren hebben geëxperimenteerd met de zogeheten straatcoaches.¹⁷ Een ander voorbeeld waarbij de gemeente de trekker is, is het 'Preventieteam' in Nijmegen (zie ook Bervoets e.a. 2008):

¹⁵ De politie-junioren zijn lang niet altijd in dienst van de politie. Zo zet de gemeente Weert bijvoorbeeld politie-junioren in om (andere) jongeren in hun eigen taal aan te spreken op hun gedrag. De gemeente is daarbij initiatiefnemer.

¹⁶ Beantwoording vragen GroenLinks, d.d. 23 oktober, nr. 133; ontvangen d.d. 4 oktober 2011.

¹⁷ Volgens recent onderzoek voor Politie en Wetenschap (Loef e.a. 2012) zijn er drie typen straatcoaches: het beeld wordt bepaald door de 'toezichthoudende bink', vaak zijn dat gecertificeerde beveiligers die worden

In beginsel draagt de politie de kandidaten voor het traject aan, maar ook andere organisaties kunnen dat doen. De jongeren volgen gedurende een jaar (3 dagen per week) een opleiding bij het ROC tot Arbeidsmarkt Kwalificerend Assistent (AKA) en lopen stage bij de Politie, Bureau Toezicht en Tandem (sociale stage). Naast de opleiding worden ze begeleid door een hulpverlener. Elke deelnemer werkt met een “persoonlijk contract” en ontvangt een onkostenvergoeding voor gewerkte uren (als toezichthouder). Op basis van de ervaringen is er de laatste twee jaar ook meer aandacht voor nazorg. Bij de uitvoering van het project zijn de volgende partners betrokken: Gemeente Nijmegen als opdrachtgever, Politie Gelderland-Zuid, district stad Nijmegen, Bureau Toezicht gemeente Nijmegen, ROC Nijmegen, welzijnsinstelling Tandem en NIM/R75 (maatschappelijk werk). De organisatie van het project is in handen van een stuurgroep en een operationeel team c.q. werkgroep. De verantwoordelijkheid van de uitvoering van het PTN-team ligt sinds het schooljaar 2007-2008 bij het ROC (Evaluatie Preventieteam Nijmegen, juli 2009).

Rol politie in de praktijk

Ook als de politie betrokken is bij een initiatief kan de mate van betrokkenheid nog behoorlijk verschillen tussen initiatieven. Zo neemt de politie soms zitting in een stichtingsbestuur van een bepaald initiatief zonder verdere bemoeienis met de uitvoering. Er worden dan verder geen politiemensen ‘geleverd’. Denk aan een stichting van waaruit het concept straatcoaches wordt georganiseerd. De betrokkenheid varieert (op beleidsmatig en uitvoerend niveau) van zitting nemen in een bestuur of stuurgroep tot het feitelijk leveren van uitvoerend personeel, zoals bij het ‘Marco Poloteam’. Het leveren van personeel staat echter vaak onder druk. De feitelijke rol van de politie is echter geregeld te verklaren vanuit een ‘terugtrekkende beweging’ wegens de oriëntatie op de kerntaken. Dat bemoeilijkt zo nu en dan de uitvoering van initiatieven. Over het ‘Marco Poloteam’ in Utrecht zegt de website van het CCV:

‘Helaas is vanaf de start van de teams de kracht tevens een risico: de samenwerking tussen de politie en welzijnsinstellingen. De capaciteit die bij ieder van de samenwerkende partijen wordt vrijgemaakt, is al jarenlang punt van discussie. De politie maakt bovendien bij tijd en wijle terugtrekkende bewegingen. Terwijl een belangrijke succesfactor de bijdrage van de politie is aan de begeleiding en gedragsontwikkeling van de jongeren, de toezichthoudende activiteiten die de jongeren verrichten met de politie en de leereffecten die daarmee gepaard gaan (http://www.hetccv.nl/binaries/content/assets/ccv/dossiers/samenleven-en-wonen/jeugdcriminaliteit/secondant_01_2009_aanpakjeugdcriminaliteit.pdf).

ingezet tegen jeugdoverlast. Daarnaast is volgens Loef e.a. sprake van ‘de helper die de orde herstelt’ en bijvoorbeeld functionarissen die jongeren en ouders toeleiden naar werk en scholing. Op de laatste en derde plaats is er de ‘helpende coach’ met van deze drie genoemde typen de meeste aandacht voor hulpverlening en zorg.

3.6 Randvoorwaarden

Looptijd van projecten en initiatieven

Ten slotte bekeken we de randvoorwaarden van de casus in onze steekproef. Daarbij werd gelet op de ‘status praktijk’ en op de ‘evalueerbaarheid’ van de initiatieven. In het eerste geval werd de vraag beantwoord of het project nog loopt, reeds gestopt was of (net) opgestart. Dan blijkt dat het bij de meeste (24) casus gaat om initiatieven die (nog) lopen. Sommige zelfs al jaren, zoals het ‘Marco Poloteam’ in Utrecht. In 8 gevallen ging het om casus met initiatieven die waren gestopt. Denk daarbij ook aan initiatieven die maar eenmalig waren (onder andere het al aangehaalde beveiligingsproject ‘Connect Actief’ in Bos en Lommer).

Tabel 3.4 Variabelen randvoorwaarden

		Aantal projecten en initiatieven
Status praktijk	<i>Lopend</i>	24
	<i>Gestopt</i>	8
	<i>Gestart</i>	0
	Totaal	32
Evalueerbaarheid	<i>Beschrijving/evaluatie van resultaten</i>	16
	<i>Bedoelde en planmatige inzet van ervaringsdeskundigen</i>	5
	<i>Procesbeschrijving en/of evaluatie</i>	5
	<i>Gedocumenteerde aanpak</i>	4
	<i>Onbekend</i>	2
	Totaal	32

Evalueerbaarheid

In hoofdstuk twee is reeds ingegaan op de inhoudelijke resultaten van evaluaties. We hebben ten behoeve van dit hoofdstuk slechts gekeken naar – sec – de aanwezigheid van zogeheten bronnen van evaluatie (zie oa Swanborn 2007). Het hoogste bronniveau, dus waarmee de meeste evaluatieve uitspraken kunnen worden gedaan, is dat van een beschikbare beschrijving (evaluatie) van resultaten. Daarin wordt nagegaan wat de resultaten van een bepaald initiatief waren en liefst ook of die resultaten ook zo bedoeld waren (in dat geval wordt immers een uitspraak gedaan over effectiviteit). Daarna volgen – een niveau lager – beschikbare procesbeschrijvingen, waarin wordt aangegeven hoe het initiatief werd uitgevoerd met soms ook uitspraken over de knelpunten en successen tijdens dat proces. Het gaat dan vooral om de uitvoering (realisatie) zonder dat (nadrukkelijk) uitspraken worden gedaan over de resultaten en effecten.

Weer een niveau lager gaat het om de vraag of de aanpak is gedocumenteerd. Daarvan is bijvoorbeeld sprake als er projectplannen en (management)rapportages zijn rond een bepaald initiatief, zonder dat die (rapportages) een expliciet evaluatief doel voor ogen hadden. Een managementrapportage zegt wat over de uitvoering, maar is nog geen evaluatierapport. Op het allerlaagste niveau – als er echt verder geen ‘hogere’ bronnen voor handen zijn – kunnen we nog nagaan of er een bedoelde en planmatige inzet is van ervaringsdeskundigen. Die vraag kan aan

betrokkenen worden gesteld in een vraaggesprek of het antwoord op de vraag kan duidelijk worden wanneer we bijvoorbeeld folders en andere documentatie doornemen rond een bepaald initiatief.

3.7 Wat valt op?

Jongeren en jongvolwassenen proberen andere jongeren af te houden van (verder) probleemgedrag en dat gebeurt – als we naar onze selectie kijken – vooral door toezicht in de publieke ruimte, coaching/mentoring en conflictbemiddeling. Andere, in onze selectie veel minder voorkomende hoofdactiviteiten zijn zelfbeheer, voorlichting en zelfs ondersteuning van het ruimtelijke orderingsbeleid.

Er vallen nog twee zaken op aan het materiaal. Ten eerste is lang niet altijd sprake van ‘boeven’ in de zin van (ex)jeugddelinquenten die het gedrag van andere delinquenten positief trachten te beïnvloeden. Er zijn veel projecten waaraan (ook) risicojongeren en jongeren uit een risico-omgeving deelnemen.

Ten tweede valt op dat er slechts een handvol projecten voldoet aan het door ons gestelde ‘harde criterium’ van de politiebetrokkenheid. En zelfs bij die categorie zijn er maar enkele projecten waarbij de politie ook feitelijk de trekker is. We hebben dat getracht te verklaren vanuit de gevoerde kerntakendiscussie die afgelopen jaren in Nederland woedde.

4. Conclusies (n.a.v. fase 1)

Onze eerste waarneming is dat er een stevige hoeveelheid literatuur is – meer dan wij vooraf vermoedden – die aannemelijk maakt dat de projecten die zijn geïnspireerd door de gedachte ‘boeven vangen boeven’ effectief zijn. Deze literatuur laat zien dat de onderliggende mechanismen van dit soort projecten –vooral *peerbeïnvloeding* en *empowerment*- *evidence-based* zijn, maar dat de resultaten in de praktijk afhankelijk zijn van randvoorwaarden alsook de selectie van de deelnemersgroep (wie wel, wie niet?), het soort activiteiten dat deelnemers uitvoeren, de wijze waarop het georganiseerd en begeleid wordt, et cetera.

Een tweede waarneming is dat, op enkele uitzonderingen na, praktijken waarin deze mechanismen worden toegepast geen al te lange levensduur kennen. Als de tijdelijke subsidie stopt, stopt ook het project, ook al bleek het succesvol. Na een aantal jaren zien we vergelijkbare aanpakken weer ontstaan (er blijft kennelijk behoefte aan), waarbij doorgaans niet wordt voortgebouwd op de kennis die eerder is opgedaan. De mate waarin praktijken van het verleden en van andere praktijken leren is gering. Iedereen vindt telkens opnieuw het wiel uit. Een praktisch overzicht van de *do's* en *don't's* bij het starten en uitvoeren van dit soort aanpakken ontbreekt.

Onze stellige indruk – de derde waarneming – na deze eerste ronde is dat de politie zich wat teruggetrokken heeft uit dit soort praktijken. Er lijken er nu minder te zijn dan pakweg vijftien jaar geleden, althans: praktijken waar de politie aan deelneemt. Wat we zien is het terugtrekken van de politie de afgelopen jaren en een bescheiden deelname van de politie aan de projecten in onze selectie. Die twee elementen hebben beslist te maken met de gevoerde kerntakendiscussie en de (kennelijk) praktische gevolgen die deze moest hebben voor het al dan niet deelnemen aan ‘boeven-vangen-boeven’-projecten. Mogelijk ook speelden er imago problemen. Het type project dat we in onderzoek hebben, wordt geregeld door de politiek als ‘soft’ gezien en politiechefs zijn daar kennelijk gevoelig voor in hun besluit wel of niet deel te nemen aan een dergelijk initiatief. Met de kerntaken in de hand winnen zij dan makkelijk de discussie met eventuele voorstanders van politiedeelname (en wellicht zelfs politie-initiatief) bij dit soort projecten.

Als we kijken naar de meerwaarde die dit soort projecten voor de politie heeft of kan hebben en de resultaten die ermee zijn geboekt, hebben we de indruk dat de politie hier kansen laat liggen.

5. Literatuur

- AVV. (2012). *Tussen ratio en intuïtie; Een onderzoek naar de ongeregelde heden tijdens en na de wedstrijd FC Utrecht –FC Twente op 4 december 2011*: Auditteam Voetbal en Veiligheid. Document Number)
- Baat, M. d. (2011). *Wat werkt bij jeugdigen met gedragsproblemen?* Utrecht: Nederlands Jeugd Instituuto. Document Number)
- Barry, M. (2006). *Youth offending in transition; The search for social recognition*. Oxford etc.: Routledge.
- Batelaan, H., Moll, M., & Tromp, E. (2005). *De Rode Jasjes; Effectmeting van het project Veilig op Straat in Dronten en Lelystad (2000-2004)*. Amsterdam: Regioplano. Document Number)
- Berg- le Clercq, T. (2011). *Wat werkt bij overlast?* Utrecht: Nederlands Jeugd Instituuto. Document Number)
- Berger, M en Y. Booij (2002). *Youth at Risk: evaluatie op basis van de drie pilotprojecten*. Utrecht: NIZW.
- Bervoets, E. (2006). *Tussen respect en doorpakken*. Den Haag: Elsevier Ovrheid.
- Bervoets, E., Torre, E. J. v. d., Besselink, A., & Bolhuis, V. v. (2009). *Bij de tijd: wijkagenten in Hollands Midden; Beschrijving en analyse van dagelijkse praktijken*. Den Haag: BJU.
- Bervoets, E., Torre, E. J. van der en J. Dobbelaar (2008). *Politiepolitiek: politieke signalering en advisering*. Politiekunde 26b. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Boendermaker, L., & Ince, D. (2010). *Wat werkt bij jeugdigen met gedragsstoornissen?* Utrecht: Nederlands Jeugd Instituut. Document Number)
- Boonstra, N., Kromontono, E., & Nieborg, S. (2005). *Als een vis in het water; Evaluatie van het jongerentoezichtteam in het De Mirandabad*. Utrecht: Verwey Jonker Instituuto. Document Number)
- Bos, J. G. H. (2010). *Organiseren van veiligheid in het betaald voetbal*. Den Haag: COT.
- Boutellier, H. (2005). *Meer dan veilig; over bestuur, bescherming en burgerschap (inaugurale rede)*. Den Haag: BJU.
- Boutellier, H., & Steden, R. v. (Eds.). (2008). *Veiligheid en burgerschap in een netwerksamenleving*. Den Haag: BJU.
- Bovens, M., P. 't Hart, M. van Twist (2007). *Openbaar bestuur*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Brink, G. J. M. v. d. (2006). *Van waarheid naar veiligheid: Twee lessen voor een door angst bevangen burgerij*. Amsterdam: SUN.
- Brons, D., Hilhorst, N., & Willemsen, F. (Eds.). (2008). *Het kennisfundament t.b.v. de aanpak van criminele Marokkaanse jongeren*. Den Haag: WODC.
- Butts, J. A., Buck, J., & Coggeshall, M. B. (2002). *The Impact of Teen Courts on Young Offenders*. Washington DC: The Urban Institute. Document Number)
- Caem, B. v. (2008). *Verborgen kracht; Burgerparticipatie op het vlak van veiligheid*. Vrije Universiteit Amsterdam, Dynamics of Governance, Veiligheid & Burgerschap (website).
- CCV. (2006). *Helden rond de velden; factsheet*. Retrieved juni 2012,
- Cherry, S. (2005). *Transforming behaviour: pro-social modelling in practice : a handbook for practitioners and managers*. Cullompton, Devon UK: Willan Publishing.
- cornelissens, A., & Ferwerda, H. (2010). *Burgerparticipatie in de opsporing; Een onderzoek naar aard en werkwijzen en opbrengsten*. Apeldoorn/Arnhem: Politie & Wetenschap/Bureau Beke.
- CSV. (2012). *Peers: leerlingen betrekken, betrokken leerlingen*. Retrieved juni 2012, from <http://www.schoolenveiligheid.nl/NR/rdonlyres/D39EBFDF-B286-4854-AF75-806DE97CF348/0/Infobladpeersherzienapril2010.PDF>
- Dishion, T. J., Mc Cord, J., & Poulin, F. (1999). When Interventions Harm: Peer Groups and Problem Behavior. *American Psychologist*, 54(9), 755-764.
- Eijsackers, L. (2003). *Actief burgerschap; good practices in scholen*. 's-Hertogenbosch: KPC-groepo. Document Number)

- Eijsackers, L. (2005). *Actief burgerschap; good practices in scholen; aanvulling*. 's-Hertogenbosch: KPC-groepo. Document Number)
- Engbersen, G. (1990). *Publieke bijstandsgeheimen*. Leiden: Stenfert Kroese.
- Farrington, D. (2007). Advancing knowledge about desistance. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 23(1), 125-134.
- Fijnaut, C. (2012). De exfiltratie van verdachte en veroordeelde criminelen. Over de onmisbaarheid van een effectieve regeling voor cooperatieve criminele getuigen. *Justitiële Verkenningen*, 38(3), 68-84.
- Groot, M. d., & Lagendijk, E. (2010). *Vier jaar in het Amsterdamse BOS. Kwalitatieve evaluatie van negen Amsterdamse BOS-projecten*. Amsterdam: DSP-Groepo. Document Number)
- Haaster, H. v., Hidajattoellah, D., Knooren, J., & Wilken, J.-P. (2011). Kaderdocument ervaringsdeskundigheid (versie 2). IGPB e.a.
- Hoek, A. v., & Overbeeke, R. v. (1997). *Evaluatie jeugdtoezichtteams politie Amsterdam-Amstelland*. Amsterdam: DSPo. Document Number)
- Hoorik, I. v. (2011). *(Hoe) werkt talentontwikkeling bij "risicjongeren"? Bouwstenen voor nader onderzoek*. Utrecht: Nerderlands Jeugd Instituuto. Document Number)
- Horjus-en-partners. (2004). *Waar een wil is...Evaluatie van de Utrechtse Jongerenteams*. Utrecht. Document Number)
- IOOV. (2007). *De burger kan ons nog meer vertellen...Een onderzoek naar de toepassing van burgerraadpleging door de Nederlandse politie*. Den Haag: Inspectie Openbare Orde & Veiligheid. Document Number)
- Jansen, M., Meijer, S., & Bongers, K. (2010). *Buurtbemiddeling in perspectief; een praktijkevaluatie*. Utrecht: CCVo. Document Number)
- Kempen, T. v., Rooij, R. v., & Rovers, B. (2010). *Inzet van ervaringsdeskundigen in criminaliteitspreventie; een verkennend onderzoek naar de mogelijkheden*. 's-Hertogenbosch: Expertisecentrum Veiligheid.
- Kempen, T. v., & Rovers, B. (2011). Dieven met dieven vangen; de inzet van ervaringsdeskundigen in het politiewerk. *Het Tijdschrift voor de Politie*, 73(6), 34-37.
- Komen, M. (2009). Teams helpen risicjongeren. *Secondant*(1), 38-41.
- Korf, D. J., Place, S., Vliet, E. v., & Tanoglu, N. (2007). *Boeffjes of briljantjes; over de effecten van criminaliteitspreventie bij allochtone jongeren*. Utrecht/Rotterdam: FORUM/Ger Kuijs.
- K+V (2010). Evaluatie projecten Polarisatie en Radicalisering. In opdracht van ministerie van V&J.
- Leest, J. (2000). *Vrijwilligers; Een verkennend onderzoek naar de aard, omvang en betekenis van het vrijwilligerswerk op de werkvelen van justitie*. Den Haag: Ministerie van Justitie; directie PJSo. Document Number)
- Leve, L. D., & Chamberlain, P. (2005). Association with delinquent peers: intervention effects for youth in the juvenile justice system. *Journal of abnormal child psychology*, 33(3), 339-347.
- Lier, P. v., Vitaro, F., & Eisner, M. (2007). Preventing aggressive and violent behavior: using prevention programs to study the role of peer dynamics in maladjustment problems. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 13(3/4), 277-296.
- Lipsey, M. W. (2009). The Primary Factors that Characterize Effective Interventions with Juvenile Offenders: A Meta-Analytic Overview. *Victims & Offenders*, 4(2), 124-147.
- Lochman, J. E., Bierman, K. L., Coie, J. D., Dodge, K. A., Greenberg, M. T., McMahon, R. J., et al. (2010). The Difficulty of Maintaining Positive Intervention Effects: A Look at Disruptive Behavior, Deviant Peer Relations, and Social Skills During the Middle School Years. *The Journal of Early Adolescence*, 30(4), 593-624.
- Loef, L., Schaafsma, K., & Hilhorst, N. (2012). *Aanspreken op straat; Het werk van de straatcoach in al zijn verschijningsvormen*. Apeldoorn/Amsterdam: Politie & Wetenschap/DSP-Groepo. Document Number)
- Maruna, S. (2001). *Making good; How ex-convicts reform and rebuild their lives*. Washington DC: APA-Books.

- MBF. (2010). *Peer Mentoring in Schools. A review of the evidence base of the benefits of peer mentoring in schools including findings from the MBF Outcomes Measurement Programme*. Manchester UK: Mentoring + Befriending Foundation. Document Number)
- McCord, J. (2003). Cures That Harm: Unanticipated Outcomes of Crime Prevention Programs. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 587(1), 16-30.
- McNeill, F. (2006). A desistance paradigm for offender management. *Criminology and Criminal Justice*, 6(1), 39-62.
- Noije, L. v., & Wittebrood, K. (2008). *Sociale veiligheid ontsleuteld; veronderstelde en werkelijke effecten van veiligheidsbeleid*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Noije, L. v., & wittebrood, K. (2009). *Overlast en verloedering ontsleuteld; Veronderstelde en werkelijke effecten van het Actieplan overlast en verloedering*. Den Haag: SCP (website).
- Otter, P. d., Elzinga, A., & Witte, R. (1998). *Preventie voor en door jongeren; Een inventarisatie van jeugdparticipatieprojecten gericht op criminaliteitspreventie*. Den Haag: Ministerie van Justitie, Directie PJ&S.
- Pearson, S. S., & Jurich, S. (2005). *Youth Court: A Community Solution for Embracing At-Risk Youth*. Washington DC: American Youth Policy Forum e.a.o. Document Number)
- Petri, H. L., & McGovern, J. M. (2004). *Motivation: Theory, Research, and Applications (5th Ed.)*. Belmont CA, USA [etc.]: Wadsworth.
- Petrosino, A., Turpin-Petrosino, C., & Buehler, J. (2009). *"Scared Straight" and other juvenile awareness programs for preventing juvenile delinquency (Review)*: The Cochrane Collaboration/Wiley. Document Number)
- Pligt, J. v. d., Koomen, W., & Harreveld, F. v. (2007). *Bestrafen, belonen en beïnvloeden; een gedragswetenschappelijk perspectief op handhaving*. Boom Juridische Uitgevers: Den Haag.
- Regenmortel, T. v. (2008). *Zwanger van empowerment. Een uitdagend kader voor sociale inclusie en moderne zorg*. Eindhoven: Fontys Hogescholen.
- Rovers, B. (2010). Motiveren en motivatieproblematiek. In M. Kooijmans (Ed.), *Integraal motiveren in het jongerenwerk van de Twern*. 's-Hertogenbosch: Expertisecentrum Veiligheid.
- Scholte, R. (2008). Burgerparticipatie in veiligheidsprojecten: een empirische verkenning. In J. C. J. Boutellier & R. v. Steden (Eds.), *Veiligheid en burgerschap in een netwerksamenleving* (pp. 223-243.). Den Haag: BJU.
- Skogan, W. G., & Frydl, K. (Eds.). (2004). *Fairness and effectiveness in policing: the evidence*. Washington DC: The National Academies Press.
- Steden, R. van (red.) *Strategieën van lokale veiligheid: een achtergrondstudie en drie reflecties*. Den Haag: NICIS Institute.
- Stol, W. (1996). *Politieoptreden en informatietechnologie*. Lelystad: Vermande.
- Swanborn P. (2007). *Evalueren*. Den Haag: Boom Onderwijs.
- Terpstra, J. (2008). *Wijkagenten en hun dagelijks werk (politiewetenschap nr. 46)*. Den Haag: Stapel en de Koning/Reed Business Media.
- Terpstra, J. (2010). *De maatschappelijke opdracht van de politie; Over identiteit en kernelementen van politiewerk*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Tolan, P., Henry, D., Schoeny, M., & Bass, A. (2008, 2008). Mentoring interventions to affect juvenile delinquency and associated problems.
- Torre, E.J. van der, (2007). De kerntakendiscussie: verloop, opbrengsten en barrières. Verkenning P&W. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Vandenbroucke, M., Braam, H., Gilsing, R., & Steketee, M. (2010). *De staat van jeugdparticipatie in Nederland vanuit het perspectief van gemeenten; Quicksan onder 175 gemeenten*. Utrecht: Verwey Jonker instituuto. Document Number)
- Veenma, K., Haaf, J. v., & Jacobs, M. (2006). *Preventiebeleid onder de loep. Inventarisatie en analyse preventieve maatregelen sociale veiligheid in het OV; eindrapport*. Tilburg: IVAo. Document Number)

- Velt, C. i. t. (1999). *De politie en omgevingsanalyse: de rol van computerbestanden bij het oplossen van diefstallen*. Den Haag: Elsevier Bedrijfsinformatie.
- Warr, M. (2002). *Companions in crime; the social aspects of criminal conduct*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weerman, F. (2011). Delinquent peers in context: A longitudinal network analysis of selection and influence effects. *Criminology*, 49(1), 253-286.
- Welsh, B. C., & Farrington, D. (2007). Key Challenges and Prospects in Peer-Based Delinquency Prevention Programs: Comment on van Lier, Vitaro, and Eisner. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 13, 297-300.

Bijlage Codeboek en projectenoverzicht

	DEEL 1: MAATSCHAPPELIJKE DOELSTELLINGEN	1. Formulering maatschappelijke veiligheidsdoelstelling(en): a. expliciet b. impliciet	2. Aspect van maatschappelijke veiligheid waarop de praktijk zich richt: a. objectieve veiligheid b. subjectieve veiligheid c. gemengd	3. Focus maatschappelijke veiligheid op: a. gebied b. groep c. individu	DEEL 2: WERKWIJZE	4. Samenstelling deelnemersgroep: a. (ex-)delinquenten b. (ex-)risicjongeren c. jongeren uit risico-omgeving d. gemengd	5. Hoofdactiviteit: a. toezicht in publieke ruimte b. coaching/ peerbeïnvloeding c. conflictbemiddeling d. voorlichting en educatie e. outreach f. organisatie van activiteiten g. maak-, reparatie- en onderhoudsactiviteiten h. zelfbeheer i. overige ondersteuning politietaken j. beleidsondersteuning (niet politie)
<i>Beveiligingsproject Connect Actief (A'dam-Bos en Lommer)</i>		expliciet	objectieve veiligheid	gebied		jongeren uit risico-omgeving	toezicht in publieke ruimte
<i>Beware watch out (Amsterdam-Osdorp)</i>		expliciet	gemengd	gebied		gemengd	toezicht in publieke ruimte
<i>Briljantjes (Hoogvliet)</i>	uitgevallen, geen maatschappelijke veiligheidsdoelstelling						
<i>Buddies in Delfshaven (Rotterdam)</i>		expliciet	objectieve veiligheid	individu		(ex-)delinquenten, (ex-)risicjongeren	outreach
<i>Buurt-Onderwijs-Sport (BOS) project: Werk aan de winkel/jongeren van de straat (Amsterdam)</i>		expliciet	objectieve veiligheid	groep (risicjongeren)		(ex-)delinquenten, (ex-)risicjongeren	organisatie van activiteiten, coaching/peerbeïnvloeding
<i>Carwatch project (Amsterdam)</i>	uitgevallen, project gestart en gestopt voor 2000						
<i>Caught in the crossfire</i>	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid (wordt niet in NL uitgevoerd)						
<i>De rode jasjes (o.a. Dronten en Lelystad) /Veilig op Straat (diverse locaties)</i>		expliciet	gemengd	gebied		gemengd	toezicht in publieke ruimte
<i>De zoete inval (Geldermalsen)</i>	uitgevallen, rol ervaringsdeskundigen te marginaal, evalueerbaarheid						
<i>Delinkwentie en Samenleving</i>	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid						

Doelbewust (Den Bosch)		expliciet	objectieve veiligheid	gebied		(ex-)risicjongeren	coaching/peerbeïnvloeding
ENIP! (En nu iets positiefs!)	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid						
Equip (onderdeel van YOUTURN)	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid						
Gedragscodes (Maastricht-Wyckerpoort)		impliciet	gemengd	gebied		jongeren uit risico-omgeving	conflictbemiddeling
Grote broer project (Breda)		expliciet	objectieve veiligheid	groep		gemengd	toezicht in publieke ruimte
Hang Around (div. steden)	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid						
Jeugd Preventie Team (Amsterdam)		expliciet	subjectieve veiligheid	gebied		jongeren uit risico-omgeving	toezicht in publieke ruimte/conflictbemiddeling
JIP Boy 4-ever	uitgevallen, rol ervaringsdeskundigen te marginaal						
JOLO (o.a. Rotterdam, Barendrecht en Almere)		impliciet	gemengd	gebied		gemengd	conflictbemiddeling
Jong actief?	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid, veiligheidsdoelstellingen afwezig						
Jongeren informeren politie (Alphen aan den Rijn)	uitgevallen, scoort onvoldoende op evalueerbaarheid						
Jongeren4Youth (Den Haag, Transvaal)	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid						
Jongerenbuurtbemiddeling (div. gemeenten) - zie o.a. JOLO. Maar ook andere vormen? Amsterdam bijv.		impliciet	gemengd	gebied		gemengd	conflictbemiddeling
Jongerenparkeerwacht (Bos en Lommer)	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid						
Jongereenteams (Marco Polo en Utrecht Noord)		expliciet	gemengd	groep		(ex-)delinquenten	toezicht in publieke ruimte
JongerenToezichtTeam (Den Haag-Laak, Centrum en Zuiderpark) Ook: Amsterdam (Ri4team en Southwatch en Gaasperdam) en Arnhem		expliciet	gemengd	gebied		(ex-)delinquenten	coaching/peerbeïnvloeding
JongerenToezichtTeam Arnhem (Arnhem)		expliciet	objectieve veiligheid	gebied		gemengd	toezicht in publieke ruimte
Kids & Space (o.a. Hengelo, Hilversum, A'dam, Alkmaar)		expliciet	objectieve veiligheid	gebied		(ex-)risicjongeren	beleidsondersteuning (ook: zelfbeheer)
Leerlingbegeleiders Almere (Almere)	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid						
Leerwerktraject SPW (Utrecht-Kanaleneiland)	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid						
Le-Succes (De Meern)	uitgevallen, scoort onvoldoende op evalueerbaarheid						
Mentoring Program	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid						
No-crime (Bergen op Zoom)	uitgevallen, nog niet gestart						

Onze toekomst -deelproject peereducatie (Utrecht)		expliciet	objectieve veiligheid	groep		(ex-)risicojongeren	voorlichting en educatie
Pellen van straatgroepen (Zoetermeer)	uitgevallen, rol ervaringsdeskundigen te marginaal						
Pleinen & Parkerenteam (A'dam-Zeeburg)	uitgevallen, begonnen voor 2000 en gestopt						
Politiejunoren (Utrecht, Limburg, div. locaties)		expliciet	objectieve veiligheid	groep		jongeren uit risico- omgeving	outreach, toezicht in publieke ruimte, overige ondersteuning politietaken
Preventieteam Nijmegen		expliciet	objectieve veiligheid	groep		(ex-)delinquenten	coaching/peerbeïnvloeding
PRIMA-plan en participatiepanels (Oss)		expliciet	subjectieve veiligheid	individu		(ex-)risicojongeren	organisatie van activiteiten
Respect (Born, gem. Sittard)		expliciet	gemengd	groep		gemengd	conflictbemiddeling
Scholieren voor scholieren samen met de RET (Rotterdam)	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid						
Schoolwacht (Amsterdam Sweelinck College en 9 andere scholen)	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid						
Scooterbrigade (Bos en Lommer)	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid						
Security Check (Haarlem)	uitgevallen, project gestart en gestopt voor 2000						
Shouf Kedemk (Helmond)		expliciet	objectieve veiligheid	groep		(ex-)delinquenten	coaching/peerbeïnvloeding
Stichting Voorkom	uitgevallen, deelnemersgroep geen jeugd, doelstelling geen veiligheid, geen rol politie						
Straatcoaches (diverse steden o.a. Den Bosch)		expliciet	gemengd	groep		jongeren uit risico- omgeving	toezicht in publieke ruimte
Straattalent-team (S-team) onderdeel van project Full Colour (Leeuwarden)		impliciet	gemengd	groep		(ex-)risicojongeren	outreach
Streetcomedians (Amsterdam)	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid						
Streetwatch (Voorburg, Zoetermeer, Rotterdam)		expliciet	gemengd	gebied		jongeren uit risico- omgeving	toezicht in publieke ruimte
Streetwise (Duiven)		expliciet	gemengd	individu		gemengd	conflictbemiddeling, organisatie van activiteiten
Supportersproject Groningen		expliciet	objectieve veiligheid	groep		(ex-)delinquenten	toezicht in publieke ruimte, coaching/peerbeïnvloeding
Supportersprojecten met ex-hooligans (o.a. Leeuwarden, Den Haag, Groningen en Utrecht, Arnhem)		expliciet	objectieve veiligheid	groep (hooligans)		(ex-)delinquenten	toezicht in publieke ruimte, coaching/peerbeïnvloeding
Surveillanceteams		expliciet	subjectieve	gebied		(ex-)risicojongeren	toezicht in publieke ruimte

(Buurtjongeren Trajectum College en praktijkonderwijs Pouwer Utrecht)			veiligheid				
Thuis en op school (Amersfoort)	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid						
Toezicht Door Jongeren (o.a Leiden)	uitgevallen, geen concrete interventie; handboek voor opzetten toezicht door jongeren						
Toezicht in Domburg	uitgevallen, slechts een krantenbericht over met relatief vaag verhaal						
Trek die Lijn (Den Haag)		expliciet	objectieve veiligheid	gebied (OV)		jongeren uit risico-omgeving	toezicht in publieke ruimte
Urban Family Spangen/Hart voor de zaak		expliciet	objectieve veiligheid	groep		gemengd	maak-, reparatie- en onderhoudsactiviteiten
Verkeerscontrole door jongeren (Tholen-stad)	uitgevallen, scoort onvoldoende op evalueerbaarheid						
Vertrouwensleerlingen (Utrecht-Kanaleneiland) + vele voorbeelden van leerlingbemiddeling op website CSV	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid						
Vitesse supportersproject (Arnhem)		expliciet	objectieve veiligheid	groep		(ex-)delinquenten	toezicht in publieke ruimte, coaching/peerbeïnvloeding
Wijken voor kinderen (div. steden)	uitgevallen, doelgroep te jong						
Youth at Risk (o.a. Apeldoorn, Oss en Maastricht)		impliciet	gemengd	individueel		(ex-)risicjongeren	coaching/peerbeïnvloeding

	DEEL 3: ORGANISATIE	6. Leidende organisatie: a. politie b. welzijn/jongerenwerk c. onderwijs d. gemeente e. zorg f. overige	7. Rol politie in praktijk: a. leidende organisatie (geen samenwerkingsverband) b. leidende organisatie (in samenwerkingsverband) c. deelnemer in samenwerkingsverband	DEEL 4: RANDVOORWAARDEN/OVERIGE	8. Status praktijk: a. startend b. lopend c. gestopt	9. Evalueerbaarheid (hoogste variabele): a. bedoelde en planmatige inzet van e-deskundigen b. gedocumenteerde aanpak c. beschikbare procesbeschrijving en/of evaluaties d. beschikbare beschrijvingen/evaluaties van resultaten
<i>Beveiligingsproject Connect Actief (A'dam-Bos en Lommer)</i>		overige	deelnemer is samenwerkingsverband		gestopt	bedoelde en planmatige inzet van e-deskundigen
<i>Beware watch out (Amsterdam-Osdorp)</i>		politie	leidende organisatie (in samenwerkingsverband)		lopend	beschikbare beschrijvingen/evaluaties van resultaten
<i>Briljantjes (Hoogvliet)</i>	uitgevallen, geen maatschappelijke veiligheidsdoelstelling					
<i>Buddies in Delfshaven (Rotterdam)</i>		welzijn/jongerenwerk	deelnemer in samenwerkingsverband		gestopt	gedocumenteerde aanpak
<i>Buurt-Onderwijs-Sport (BOS) project: Werk aan de winkel/jongeren van de straat (Amsterdam)</i>		welzijn/jongerenwerk	deelnemer in samenwerkingsverband		gestopt	beschikbare beschrijvingen/evaluaties van resultaten
<i>Carwatch project (Amsterdam)</i>	uitgevallen, project gestart en gestopt voor 2000					
<i>Caught in the crossfire</i>	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid (wordt niet in NL uitgevoerd)					
<i>De rode jasjes (o.a. Dronten en Lelystad) /Veilig op Straat (diverse locaties)</i>		overige	deelnemers in samenwerkingsverband		lopend	beschikbare beschrijvingen/evaluaties van resultaten
<i>De zoete inval (Geldermalsen)</i>	uitgevallen, rol ervaringsdeskundigen te marginaal, evalueerbaarheid					
<i>Delinkwentie en Samenleving</i>	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid					
<i>Doelbewust (Den Bosch)</i>		welzijn/jongerenwerk	deelnemer in samenwerkingsverband		lopend	beschikbare beschrijvingen/evaluatie van resultaten
<i>ENIP! (En nu iets positiefs!)</i>	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid					
<i>Equip (onderdeel van YOUTURN)</i>	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid					
<i>Gedragscodes (Maastricht-Wyckerpoort)</i>		gemeente	deelnemer in samenwerkingsverband		lopend	gedocumenteerde aanpak
<i>Grote broer project (Breda)</i>		welzijn/jongerenwerk	deelnemer in samenwerkingsverband		lopend	beschikbare beschrijvingen/evaluaties van resultaten

Hang Around (div. steden)	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid					
Jeugd Preventie Team (Amsterdam)		welzijn/jongerenwerk	deelnemer in samenwerkingsverband		lopend	bedoelde en planmatige inzet van e-deskundigen
JIP Boy 4-ever	uitgevallen, rol ervaringsdeskundigen te marginaal					
JOLO (o.a. Rotterdam, Barendrecht en Almere)		welzijn/jongerenwerk	deelnemer in samenwerkingsverband		lopend	bedoelde en planmatige inzet van e-deskundigen
Jong actief?	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid, veiligheidsdoelstellingen afwezig					
Jongeren informeren politie (Alphen aan den Rijn)	uitgevallen, scoort onvoldoende op evalueerbaarheid					
Jongeren4Youth (Den Haag, Transvaal)	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid					
Jongerenbuurtbemiddeling (div. gemeenten) - zie o.a. JOLO. Maar ook andere vormen? Amsterdam bijv.		welzijn/jongerenwerk	deelnemer in samenwerkingsverband		lopend	Niet bekend
Jongerenparkeerwacht (Bos en Lommer)	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid					
Jongereenteams (Marco Polo en Utrecht Noord)		politie	leidende organisatie (in samenwerkingsverband)		lopend	beschikbare procesbeschrijving en/of evaluaties
JongerenToezichtTeam (Den Haag-Laak, Centrum en Zuiderpark) Ook: Amsterdam (Ri4team en Southwatch en Gaasperdam) en Arnhem		welzijn/jongerenwerk	deelnemer in samenwerkingsverband		lopend	beschikbare beschrijvingen/evaluaties van resultaten
JongerenToezichtTeam Arnhem (Arnhem)		welzijn/jongerenwerk	deelnemer in samenwerkingsverband		lopend	beschikbare procesbeschrijving en/of evaluaties
Kids & Space (o.a. Hengelo, Hilversum, A'dam, Alkmaar)		welzijn/jongerenwerk	deelnemer in samenwerkingsverband		lopend	beschikbare beschrijvingen/evaluaties van resultaten
Leerlingbegeleiders Almere (Almere)	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid					
Leerwerktraject SPW (Utrecht-Kanaleneiland)	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid					
Le-Succes (De Meern)	uitgevallen, scoort onvoldoende op evalueerbaarheid					
Mentoring Program	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid					
No-crime (Bergen op Zoom)	uitgevallen, nog niet gestart					
Onze toekomst -deelproject peereducatie (Utrecht)		gemeente	deelnemer in samenwerkingsverband		lopend	beschikbare procesbeschrijving en/of evaluaties
Pellen van straatgroepen (Zoetermeer)	uitgevallen, rol ervaringsdeskundigen te marginaal					
Pleinen & Parkerenteam (A'dam-Zeeburg)	uitgevallen, begonnen voor 2000 en gestopt					
Politiejunioren (Utrecht, Limburg, div. locaties)		politie	leidende organisatie (geen samenwerkingsverband)		lopend	Niet bekend

Preventieteam Nijmegen		gemeente	deelnemer in samenwerkingsverband		gestopt	beschikbare beschrijvingen/evaluaties van resultaten
PRIMA-plan en participatiepanels (Oss)		welzijn/jongerenwerk	deelnemer in samenwerkingsverband		gestopt	beschikbare procesbeschrijving en/of evaluaties
Respect (Born, gem. Sittard)		gemeente	deelnemer in samenwerkingsverband		lopend	beschikbare beschrijvingen/evaluaties van resultaten
Scholieren voor scholieren samen met de RET (Rotterdam)	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid					
Schoolwacht (Amsterdam Sweelinck College en 9 andere scholen)	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid					
Scooterbrigade (Bos en Lommer)	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid					
Security Check (Haarlem)	uitgevallen, project gestart en gestopt voor 2000					
Shouf Kedemk (Helmond)		gemeente	deelnemer in samenwerkingsverband		lopend	beschikbare beschrijvingen/evaluaties van resultaten
Stichting Voorkom	uitgevallen, deelnemersgroep geen jeugd, doelstelling geen veiligheid, geen rol politie					
Straatcoaches (diverse steden o.a. Den Bosch)		gemeente	deelnemer in samenwerkingsverband		lopend	beschikbare beschrijvingen/evaluatie van resultaten
Straattalent-team (S-team) onderdeel van project Full Colour (Leeuwarden)		overige	deelnemer in samenwerkingsverband		gestopt	beschikbare beschrijvingen/evaluatie van resultaten
Streetcomedians (Amsterdam)	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid					
Streetwatch (Voorburg, Zoetermeer, Rotterdam)		onderwijs	deelnemer in samenwerkingsverband		lopend	gedocumenteerde aanpak
Streetwise (Duiven)		welzijn/jongerenwerk	deelnemer in samenwerkingsverband		gestopt	gedocumenteerde aanpak
Supportersproject Groningen		overige	deelnemer in samenwerkingsverband		lopend	beschikbare beschrijvingen/evaluaties van resultaten
Supportersprojecten met ex-hooligans (o.a. Leeuwarden, Den Haag, Groningen en Utrecht, Arnhem)		overige	deelnemer in samenwerkingsverband		lopend	beschikbare beschrijvingen/evaluaties van resultaten
Surveillanceteams (Buurtjongeren Trajectum College en praktijkonderwijs Pouwer Utrecht)		welzijn/jongerenwerk	deelnemer in samenwerkingsverband		lopend	beschikbare procesbeschrijving en/of evaluaties
Thuis en op school	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid					

(Amersfoort)						
Toezicht Door Jongeren (o.a. Leiden)	uitgevallen, geen concrete interventie; handboek voor opzetten toezicht door jongeren					
Toezicht in Domburg	uitgevallen, slechts een krantenbericht over met relatief vaag verhaal					
Trek die Lijn (Den Haag)		overige	deelnemer in samenwerkingsverband		lopend	beschikbare beschrijvingen/evaluaties van resultaten
Urban Family Spangen/ Hart voor de zaak		welzijn/jongerenwerk	deelnemer in samenwerkingsverband		lopend	bedoelde en planmatige inzet van e-deskundigen
Verkeerscontrole door jongeren (Tholen-stad)	uitgevallen, scoort onvoldoende op evalueerbaarheid					
Vertrouwensleerlingen (Utrecht-Kanaleneiland) + vele voorbeelden van leerlingbemiddeling op website CSV	uitgevallen, geen politiebetrokkenheid					
Vitesse supportersproject (Arnhem)		overige	deelnemer in samenwerkingsverband		lopend	bedoelde en planmatige inzet van e-deskundigen
Wijken voor kinderen (div. steden)	uitgevallen, doelgroep te jong					
Youth at Risk (o.a. Apeldoorn, Oss en Maastricht)		welzijn/jongerenwerk	deelnemer in samenwerkingsverband		gestopt (pilots)	beschikbare beschrijvingen/evaluaties van resultaten